

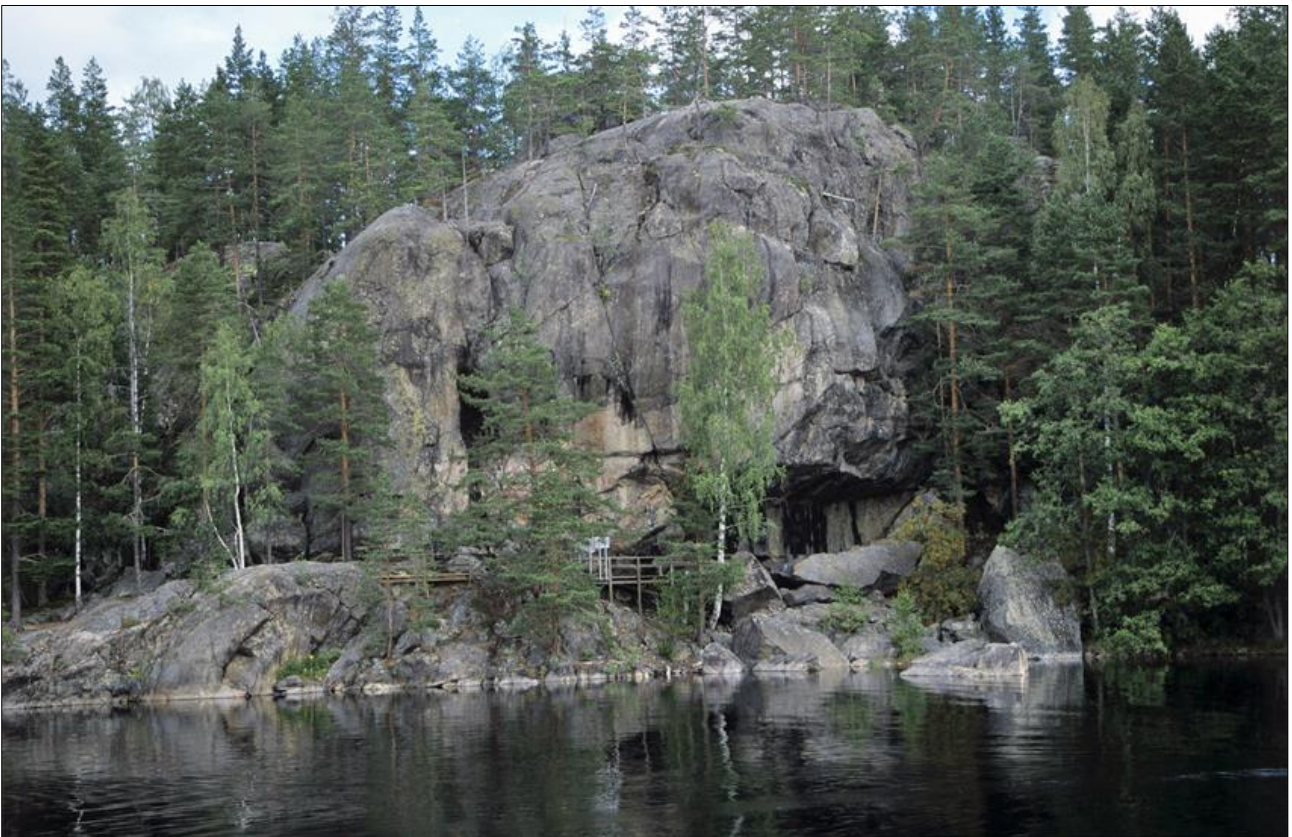

Museovirasto

Valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet-inventointi VARK

Vastineraportti

Museoviraston vastineet inventoinnin toteutuksesta ja sen tausta-aineistosta saatuihin lausuntoihin ja mielipiteisiin. Inventoinnin 1. kuulemisvaihe 1.3.-14.4.2023

Kuva: Mikkeli, Astuvansalmi Helena Taskinen 1998, Museovirasto

Museovirasto 6.2.2024

Teija Tiitinen

Teemu Mökkönen

Johdanto

Valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden (VARK) inventointihankkeen kohdeluettelo tausta-aineistoinen on ollut kuultavana 1.3.-14.4.2023 välisenä aikana. Kuuleminen toteutettiin yleisenä tiedoksiannona. Kuulemisaineisto oli nähtävänä sähköisessä muodossa Museoviraston nettisivulla ja paperiversiona Museoviraston kirjaamossa. Kuulemisaineisto koostui VARK-alueita esittelevästä sivustosta (*VARK-kuuleminen*; www.kyppi.fi/VARK) ja pdf-tiedostoina jaetuista kuulemisen tausta-aineistosta (hankekuvaukset, kohdeluettelot, maakuntakuvaukset, SOVA-lain 3§ -mukainen ympäristöselostus; <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/valtakunnallisesti-merkittavat-arkeologiset-kohteet-vark/tausta-aineistot>).

Kuuleminen toteutettiin oikeusministeriön tuottaman ja ylläpitämän verkkopalvelun *lausuntopalvelu.fi* kautta ja siitä ilmoitettiin virallisessa lehdessä sekä painetuissa maakuntien päälehdissä, Helsingin Sanomissa ja Maaseudun tulevaisuudessa. Kuulemisesta tiedotettiin myös Museoviraston tiedotteella sekä Museoviraston sosiaalisissa medioissa. Lisäksi 13.–15.3. järjestettiin kolme alueellista kuulemistilaisuutta Teams-sovelluksella. Tilaisuuksien tallenteet ovat katsottavissa Museoviraston YouTube kanavalla (<https://www.youtube.com/@museovirasto1409>).

Tässä vastineraportissa esitellään inventoinnista saatu palaute kahdessa osassa. Yleisvastineissa käydään läpi useammassa palautteessa esiintyneitä samaan teemaan liittyviä kysymyksiä. Näihin annetaan vastineet kootusti teemoittain yleisellä tasolla. Sellaiset lausunnot, joissa on ollut detaljoitua palautetta, käydään läpi yksitellen taulukoituna yksityiskohtaisissa vastineissa. Niihin on annettu kohdenneet vastineet, joissa esitetään myös se, onko palautteeseen katsottu tarpeelliseksi reagoida ja miten tämä on toteutettu. Lausuntoja ei tässä raportissa julkaista sellaisenaan, vaan niistä on poimittu olennaiset ehdotukset ja kysymykset. Lausunnot on tallennettu Museoviraston sähköiseen arkistoon, josta ne voi saada tutustuttavaksi.

Inventoinnin tavoitteet

Valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet -inventoinnin lähtökohtana ovat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, jotka ovat osa maankäyttö- ja rakennuslain (MRL132/1999) mukaista alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden ensisijaisena tarkoituksena on varmistaa valtakunnallisesti merkittävien seikkojen huomioon ottaminen maakuntien ja kuntien kaavoituksessa sekä valtion viranomaisen toiminnassa. Tavoitteena on ollut toteuttaa valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden inventointi siten, että valtioneuvosto voi hyväksyä sen valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) tarkoittamaksi valtakunnalliseksi inventoinniksi.

Muinaisjäänöksiä tuhoutuu jatkuvasti sekä maankäytön seurauksena että luonnon vaikutuksesta (esimerkiksi eroosion). Tämän vuoksi arkeologisen kulttuuriperinnön arvottaminen on ollut tärkeää. Kun sen merkittävin osa on nyt tunnistettu, mahdollistuu näiden alueiden säilyttäminen mahdollisimman eheänä ja alkuperäisenä maankäytön suunnittelussa ja sen toteutuksessa. Inventoinnin on tarkoitus jatkossa ohjata maankäytön suunnittelua siten, että VARK-alueiden kuvauksissa osoitettujen valtakunnallisesti merkittävien ominaisuuksien ja niihin liittyvien arvojen säilyminen turvataan. Merkittäväksi tunnistettujen arvojen huomioon ottaminen suunnittelussa on tärkeää, jotta kohteiden ja niiden muodostamien alueiden ominaisluonne ja erityispiirteet voidaan tuoda esiin ja säilyttää eri kaavatasojen edellyttämällä tarkkuudella.

Inventoinnin tavoitteena on ollut tuottaa mahdollisimman edustava valikoima erityyppisistä arkeologisista kohteista. Lähtökohtana on ollut se, että niiden sisältämän informaation pohjalta olisi mahdollista saada alueellisesti, ajallisesti ja temaattisesti mahdollisimman kattava näkemys Suomen muinaisuudesta. Hanke käsittää koko Suomen lukuun ottamatta Ahvenanmaan maakuntaa, jonka alueella toimitaan Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) ja maakuntalakien mukaisesti.

Yhteenveto saadusta palautteesta

Kuuleminen toteutettiin oikeusministeriön ylläpitämän ja tuottaman verkkopalvelun *Lausuntopalvelu.fi* kautta. Lausunnoista 70 % (64 lausuntoa) saatiin tätä kautta. Viidessätoista lausuntopalvelun kautta jätetyssä lausunnossa oli mukana erillinen liitetiedosto. Lausunnot oli mahdollista toimittaa myös suoraan Museoviraston kirjaamoon. Tätä mahdollisuutta käytti 30 % lausunnonantajista.

Lausuntopyyntöjä lähetettiin 403 taholle. Noin 23 % kohdennetuista lausuntopyyntöistä johti lausunnon jättämiseen ja 84 % lausunnoista tuli tahoilta, joille lausuntopyyntö lähetettiin. Avoin lausuntopyyntö tuotti tämän lisäksi kannanottoja yhdistyksiltä ja yksityisiltä. Eniten lausuntoja saatiin kunnilta, kaupungeilta ja kuntayhtymiltä. Seuraavaksi eniten lausuntoja saatiin museoista sekä valtion virastoista ja laitoksista. Yksityisiltä henkilöiltä tuli yhdeksän lausuntoa.

Toimialat ja tahot	kpl	%
Kunnat, kaupungit ja kuntayhtymät	43	47 %
kunta/kaupunki, 30		
maakuntaliitto, 13		
Museot	21	22 %
ALVA-museo, 17		
valtakunnallinen vastuumuseo, 1		
paikallismuseo, 2		
Valtion virastot ja laitokset	9	10 %
Aluehallintovirasto, 1		
ELY-keskus, 6		
Metsähallitus, 1		
Väylävirasto, 1		
Yksityishenkilöt	9	10 %
Etujärjestöt	3	3 %
Yhdistykset	4	4 %
Saamelaiskäräjät	1	1 %
Tieteelliset seurat	1	1 %
Yliopistot	1	1 %
Yhteensä	92	100 %

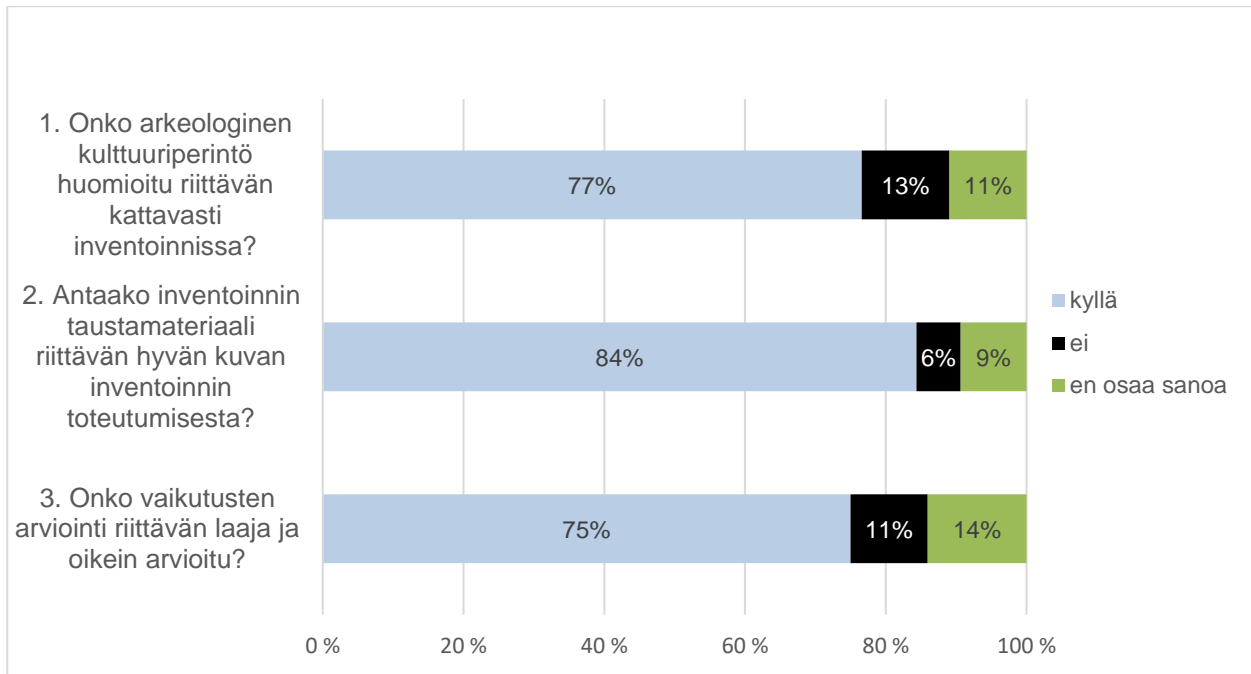
Taulukko 1. VARK-inventoinnin kuulemisessa jätetyt lausunnot toimialoittain

Kuulemista varten tuotetun VARK-alueita ja -kohteita esittelevän *VARK-kuuleminen* www-sivuston kautta saatiin ainoastaan 30 palautetta. Ne koskivat yhteensä 24 VARK-kohdetta. Kohdekohtaiset palautteet aiheuttivat muutoksia neljän VARK-kohteen tietoihin: kolmessa tapauksessa muutoksia tuli paikkatietoihin ja yhdessä tapauksessa sekä paikka- että perustietoihin. Kohdekohtaisia kommentteja ja mielipiteitä saatiin myös lausunnoissa, joiden kautta annettu palaute koski 83 VARK-aluetta.

Yleinen suhtautuminen inventointiin

Lausunnon antajien suhtautumista VARK-inventointiin tarkasteltiin kahdella tavalla: 1) esittämällä lausuntopalvelu.fi -palvelussa lausuntonsa jättäneille kolme pakollista kysymystä ja 2) tulkitsemalla kaikkien kuulemisen aikana annettujen suhtautumista inventointiin.

Lausuntopalvelu.fi palvelun kautta pakollisiin kysymyksiin saatujen vastausten perusteella 77 % pitää inventoinnissa toteutunutta arkeologisten kohteiden huomiointia riittävän kattavana, 84 % pitää taustamateriaaleja riittävinä ja 75 % pitää vaikutustenarviointia oikeana ja riittävän laajana. Vastauksia annettiin 64, ja tarjotut vastausvaihtoehdot olivat kyllä / ei / en osaa sanoa.

Taulukko. Lausuntopalvelu.fi:n kautta jätettyjen lausuntojen (n. 64) suhtautuminen kolmeen VARK-inventoinnin osa-alueeseen. Kysymyksiin vastaaminen oli pakollista, ja niihin vastattiin valitsemalla sopivin vastausvaihtoehto

Kun mukaan otetaan myös suoraan Museoviraston kirjaamoon tulleet lausunnot, joissa ei ole vastattu asetettuihin kysymyksiin, voidaan edelleen todeta, että suhtautuminen hankkeeseen on ollut pääosin myönteistä. Kaikista lausunnoista 70 % suhtautuu inventointiin myönteisesti, kannatti hankkeen tavoitteita tai esitti VARK-alueiden laajentamista. Kriittisiä lausuntoja, joissa hanketta vastustettiin tai joissa esitettiin alueiden poistamista, oli noin 7 %. Lausunnonantajista 12 % suhtautui hankkeeseen pääosin myönteisesti tai neutraalisti, mutta esitti kuitenkin kritiikkiä joitain sen tiettyjä osa-alueita kohtaan.

Suhtautuminen hankkeeseen	kpl	%
+ myönteinen/kannattaa/laajentaisi	64	70 %
0 neutraali	11	12 %
– kriittinen/vastustaa/poistaisi alueita	6	6 %
+/- osin myönteinen, osin kriittinen	1	1 %
0/- osin neutraali, osin kriittinen	10	11 %

Vaikka lausuntojen antama kuva suhtautumisesta VARK-inventointiin on kaiken kaikkiaan myönteistä, niin Lausuntopalvelu.fi:n pakollisten kysymysten kautta saatu kuva näyttäisi olevan hiukan myönteisempi kuin kaikkien lausuntojen kautta välittyvä suhtautuminen.

Kuulemisessa annetuissa lausunnoissa nousi esiin aihepiirejä, joiden huomioimista kaivattiin VARK-inventoinnin toteutukseen ja taustamateriaaleihin. Lukumääräisesti eniten kommentoitiin

VARK-inventoinnin toteutustapaa. Näissä lausunnoissa mikään erityinen teema ei nouse selkeästi esiin, vaan kommentit heijastavat lausunnon antajan roolia tai henkilökohtaista kokemusta inventoinnin eri osa-alueista.

Toiseksi eniten lausunnoissa annettiin palautetta kaavoituksen ja suojelun aihepiireistä. Kolmanneksi eniten palautetta annettiin VARK-inventoinnin vaikutuksista maanomistajiin ja alueiden maankäyttöön. Muut lausunnoissa esiin nousevat teemat, kuten VARK-alueisiin liittyvät avustukset ja korvaukset tai VARK-kohteiden tutkimusmahdollisuuksien turvaaminen jatkossa, ovat lukumääräisesti pienempiä

Yleisvastineet

Inventoinnin toteutus

Inventointiin ja sen tuloksiin oltiin valtaosassa lausunnoista tyytyväisiä. Inventointiin prosessina tai esimerkiksi merkittävyyden arvioinnissa käytettyihin kriteereihin ei palautteissa otettu kantaa. Muutamassa lausunnossa kuitenkin epäiltiin mahdollisuutta objektiiviseen kohteiden merkityksen arviontiin. Tämä katsottiin johtuvan ensisijaisesti siitä, että arvioijien omat mieltymykset ja kiinnostuksen kohteet ohjaavat väistämättä arvioinnin tulosta.

Toiseksi ongelmaksi objektiivisen arvioinnin tekemiseen on todettu käytettävissä olevien tietojen riittämättömyys. Tieto arkeologisista kohteista on aina rajallista. Vaikka kohde olisi kokonaan tutkittu, on siitä saatu tieto aina kohteiden luonteen takia fragmentaarista ja se heijastaa vain osaa todellisuudesta. Lisäksi muinaisjäänöksissä on sellaisia kohdetyppejä, joiden nykyinen tietopohja on riittämätön kohteiden keskinäisen vertailun toteutukseen.

Nämä arvottamiseen liittyvät ongelmat on tiedostettu inventointia toteutettaessa. Lähtökohtana on kuitenkin ollut se, että inventoinnissa mukana olleiden arkeologisten kohteiden merkittävyyden arviointi tehdään nykyisin käytettävän tiedon perusteella ja yhteisellä kriteeristöllä. Kun kriteerien perusteet on määritetty, voidaan subjektiivisuuden vaikutusta arviointiin rajoittaa. Inventoinnin toteutukseen liittyen saatiin palautetta myös siitä, ettei saamelaiskysymyksiä ole prosessissa erityisesti nostettu esiin ja niiltä osin kuin niitä on käsitelty, on se rajoittunut ainoastaan saamelaisten kotiseutualueelle. Inventoinnissa käytetyn maantieteellisen jaottelun sijaan ehdotettiin kohteiden temaattista jaottelua. Tällöin saamelaistaustaisten kohteiden kulttuurinen tausta saamelaisten kotiseutualueen eteläpuolella olisi tullut selkeämmin esiin. Puutteena pidettiin myös sitä, ettei niiden suhdetta naapurimaissa sijaitseviin samankaltaisiin kohteisiin ole tarkasteltu. VARK-kohteiden valikoima on kuitenkin koostettu Suomen nykyisten rajojen sisältä. Toteutus perustuu siihen, että inventointi on tehty maankäytön suunnittelun tarpeisiin ja se perustuu maankäyttö- ja rakennuslakiin.

Tavoitteena on ollut eri ikäisten ja eri kohdetyyppien huomiointi siinä suhteessa kuin niitä tällä hetkellä tunnetaan. Kohteiden muinaisten käyttäjien kulttuuri-identiteetin selvittäminen on useimmiten mahdotonta, mutta kulttuurinen samankaltaisuus ja jatkumo nykyaikaa kohti on toki joissain tapauksissa osoitettavissa. Sitä ei kuitenkaan ole tämän hankkeen yhteydessä pidetty tarpeellisena, joten kohteiden liittymistä johonkin tiettyyn etniseen tai sosiaaliseen ryhmään ei ole nostettu esiin kohde-esittelyissä, ellei sitä ole jo jossain aiemmissa yhteyksissä selvitetty.

VARK-alueiden ajallinen rajausta tehtiin voimassa olevan muinaismuistolain mukaisesti. Tämän takia nuorimmat inventoinnissa mukana olevat kohteet ovat ensimmäisen maailmansodan ajalta. Myös kaksi sisällissotaan liittyvää aluetta on mukana. Näistä toinen on Helsingin ympäri kulkevan maalinnoiteketjun Espoon Pohjois-Leppävaarassa sijaitseva linnoitekokonaisuus (*Tukikohdat XXIX: 3, 5-6*) ja toinen Lahdessa sijaitseva Kisatulikukkula (*1000028779*). Vaikka toiseen maailmansotaan liittyvät puolustuslinjat, kuten Salpalinja ja Harparskog, ovat kansallisesti ja

kulttuurihistoriallisesti merkittäviä ja rakenteina jo osin arkeologisoituneita, ne eivät ajallisesti kuulu VARK-inventoinnin piiriin.

Inventoinnin yleisiin linjauksiin liittyen palautteissa tuli myös esiin näkemys, jonka mukaan useasta kohteesta muodostuvia maisemallisia kokonaisuuksia olisi toivottu olevan enemmän VARK-alueissa. Yhtä arkeologista kohdetta laajempia VARK-alueita on valikoimassa n. 10 %. Niiden muodostamisessa pidettiin periaatteena sitä, että niiden tulee muodostaa ajallisesti ja funktionaalisesti sekä maantieteellisesti yhtenäinen kokonaisuus. VARK-arvojen säilyttäminen niissä edellyttää muinaismuistolain rauhoittamaa aluetta laajemman maantieteellisen kokonaisuuden huomioon ottamisen alueiden käytön suunnittelussa. Nämä ovat useimmiten alueita, jotka rajaavat jonkin topografisen kokonaisuuden. Tällaisia ovat mm. VARK-aluetta ympäröivä niemi, peltosaareke tai harju, jonka säilyttäminen on välttämätön kohteen synnyn ja kehityksen ymmärtämiseksi.

Toinen mahdollisuus laajemman maantieteellisen kokonaisuuden muodostamiselle on ollut se, että VARK-alue sisältää useita samaan ilmiöön kuuluvia lähellä sijaitsevia kohteita. Tällöin kohteiden välinen alue on katsottu välttämättömäksi valtakunnallisten arvojen säilymistä turvaamiseksi sekä kyseisen kohdekokonaisuuden muodostumisen ymmärtämiseksi. Esimerkiksi tällaisesta voidaan ottaa jotkin linnavuoret, jotka muodostavat maantieteellisen kokonaisuuden lähiympäristön muiden samaa aikaan käytössä olleiden arkeologisten kohteiden kanssa.

Lista niistä ehdolla olevista VARK-alueista, joiden rajaukset poikkeavat muinaisjäännösrekisterin kohteiden aluerajauksista on liitteessä 2.

Inventoinnin päivittäminen

Useammassa palautteessa pohdittiin VARK-alueiden tietojen tai koko inventoinnin päivittämistä tulevaisuudessa. Mikäli VARK-inventointi hyväksytään valtioneuvostossa VAT-inventoinniksi, siihen ei tehdä päivityksiä ennen kuin koko inventointi uusitaan. Kaksi muuta valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin liittyvää kulttuuri- ja luonnonperintöä käsittelevää valtakunnallista inventointia on kertaalleen päivitetty. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt eli RKY-inventointi toteutettiin ensimmäisen kerran vuonna 1993 ja se päivitettiin vuonna 2009. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet inventoitiin vuonna 1995 ja sen päivitetty versio valmistui vuonna 2021 (VAMA 2021). On todennäköistä, että mikäli VARK inventointi hyväksytään valtioneuvoston periaatepäätöksellä, sen uusiminen voisi olettaa tapahtuvan aikaisintaan noin kymmenen - viidentoista vuoden kuluttua.

Kun alueet on hyväksytty VARK-kohteiksi niiden rajat pysyvät sellaisena kuin ne ovat valtioneuvoston päätöksen tullessa. Tämä tarkoittaa sitä, että muinaisjäännösrekisterin kohteiden ja VARK-alueiden paikka-, tyyppi- ja ajoitustiedot tulevat todennäköisesti vähitellen eriytymään. Muinaisjäännösrekisteriä päivitetään normaalisti myös niiden kohteiden osalta, jotka ovat VARK-kohteita silloin, kun niiden tietoihin tulee muutoksia. VARK-kohteiden osalta tiedot paikalla tehdyistä tutkimuksista muuttuvat, kun niihin tehdään muutoksia muinaisjäännösrekisterissä, mutta VARK-alueiden kuvaukset, arvotukset ja valinnan perustelut sekä paikkatiedot tulevat säilymään sellaisinaan.

Kaavoitus ja maankäyttö

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet tulevat esiin ensisijaisesti kaavoituksen yhteydessä. Kaikilla kaavatasoilla on huolehdittava siitä, ettei niissä tehty ratkaisut vaaranna niiden arvojen säilymistä, joiden perusteella VARK-alueet on todettu valtakunnallisesti merkittäviksi. Kaavoituksen osalta valtaosa asiaa kommentoineista lausunnonantajista on pitänyt hyvänä sitä, että tilanne eri kaavatasoille merkittävien arkeologisten kohteiden osalta selkiytyy.

Joissain palautteissa puolestaan on pidetty heikkoutena sitä, että VARK-alueiden vaikutus maankäyttöhankkeisiin on jäänyt epäselväksi. On myös esitetty huoli siitä, että VARK-merkinnällä saattaa voi olla vaikutusta myös laajemmin lähialueen kaavoitukseen ja maankäyttöön. VARK-status kohteella tulee väistämättä vaikuttamaan alueiden ja niiden lähiympäristön maankäyttöön ja sen ohjaukseen. Inventoinnin ensisijainen tavoitehan on, etteivät valtakunnallisiksi arvioitujen ominaisuuksien säilymisen edellytykset näillä alueilla heikkene.

On mahdotonta antaa yksityiskohtaista tietoa siitä, miten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukanaan tuomat edellytykset tulevat vaikuttamaan VARK-alueiden maankäyttöön. Kunkin kohteen osalta vaikutukset ilmenevät tapauskohtaisesti jokaisen käsiteltäväksi tulevan maankäyttösuunnitelman mukaan. Inventoinnin tavoitteena kuitenkin on se, että kun valtakunnallisesti merkittävät kohteet tiedetään etukäteen, ne voidaan jo suunnitteluvaiheessa ottaa huomioon siten, ettei niiden alueelle osoiteta muuttuvaa maankäyttöä. Myös sellaisia ratkaisuja tulee välttää, jotka olennaisesti muuttaisivat VARK-alueen luonnetta ja sen olosuhteita. Valtakunnallisesti merkittävien kohteiden etukäteen tunnistaminen nopeuttaa asioiden käsittelyä jatkossa sekä alueiden suunnittelussa että mahdollisia kajoamislupapäätöksiä tehtäessä.

Kaavoituksen osalta on myös esitetty huoli siitä, että VARK-alueet saattavat aiheuttaa lisäkustannuksia niiden alueella toteuttavien kaavahankkeiden yhteydessä tehtäviin selvityksiin. Todennäköisesti näin tulee joissain tapauksissa käymään. Useimmin tämä tulee jatkossa ilmenemään asemakaavoja laadittaessa, kun alueella sijaitsevista VARK-kohteista tarvitaan aiempaa tarkempia esiselvityksiä. Etenkin kaupunkialueilla saattaa olla tarpeen käyttää tavanomaista poikkeavia kartoitus- ja tutkimusmenetelmiä mm. kulttuurikerrosten rakenteen ja vahvuuksien selvittämiseksi.

Maanomistajat

Lausunnoissa tuotiin esiin huoli siitä, että inventoinnin vaikutus maanomistajien oikeuksiin ei ole tullut riittävän selkeästi esiin. Myös sitä pidettiin ongelmallisena, että maanomistajiin ei henkilökohtaisesti ole oltu yhteydessä ja tiedotettu siitä, että heidän omistamallaan maalla on arkeologinen kohde, jota ollaan inventoinnissa esittämässä VARK-alueeksi. Hankkeen valmistelussa päädyttiin siihen, että ilmoitus sen kuultavaksi tulosta tehdään pelkästään yleistiedonantona, eikä kohteiden maanomistajia kuulla tässä vaiheessa erikseen. Linjauksen pohjana on se, ettei inventoinnilla ole suoria oikeusvaikutuksia. Jos inventointi hyväksytään valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaiseksi inventoinniksi, tulevat sen vaikutukset ilmenemään välillisesti valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kautta vasta kaavoituksen yhteydessä. Samoin käsiteltäessä muinaismuistolain nojalla VARK-alueilla sijaitsevien muinaisjäännösten tutkimus-, hoito- ja kajoamislupia, tullaan kohteen VARK-status ottamaan huomioon.

Yksityiskohtaista tietoa siitä, miten inventointi vaikuttaa maanomistajien oikeuksiin toimia omistamallaan VARK-alueilla, ei näin ollen voida antaa. Lähtökohtana maankäyttöhankkeissa tulee kuitenkin aina olla se, että niiden suunnittelu ja toteutus tehdään niin, ettei niissä tunnistettuja valtakunnallisia arvoja heikennetä. Muinaismuistolain mukaan vallitseva maankäyttö on sallittu muinaisjäännöskohteilla ja samaa periaatetta voitaneen soveltaa myös VARK-alueisiin.

Oikeusvaikutukset

Inventoinnin oikeusvaikutukset on selvitetty hankkeen SOVA selvityksessä. Joistain lausunnoissa kuitenkin ilmenee, että se on saattanut jäädä epäselväksi, ettei inventoinnilla ole itsenäisiä oikeusvaikutuksia. VARK-kohteiden oikeudellinen asema perustuu valtakunnallisiin

alueidenkäyttötavoitteisiin, joista säädetään maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL 132/1999). Sen 24 §:n 1 momentin mukaan valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja edistää niiden toteuttamista. Tämän ohella tulee arvioida myös sitä, miten nämä toimenpiteet vaikuttavat aluerakenteeseen ja alueidenkäyttöön. Arkeologiset arvot eivät ole ainoat, jotka suunnittelussa otetaan huomioon.

Osassa lausuntoja on toisaalta pidetty puutteena sitä, ettei inventoinnilla ole itsenäisiä oikeusvaikutuksia vaan sen vaikutukset perustuvat ainoastaan MRL:n mukaiseen maankäytön ohjaukseen. Niillä VARK-alueilla, jotka ovat muinaisjäänösrekisterin mukaisen rajausten ulkopuolella, ei ole uusia lakisääteisiä maankäytön rajoituksia. Myöskään muinaismuistolain asettamat rajoitukset eivät jatkossakaan ulotu koskettamaan niitä alueita.

Suojelu

Joitain lausunnonantajia huolestuttaa se, että muinaisjäänökset ovat vaarassa jatkossa jakautua kahteen hierarkkiseen ryhmään ja muiden kuin VARK-kohteiden suojelu saattaa heikentyä. Muinaismuistolain mukaan kaikki muinaisjäänöksiksi tunnistetut kohteet ovat samanarvoisia ja suojelutyön ensisijaisena tavoitteena on niiden säilyttäminen. Mikäli ne merkitykseensä nähden aiheuttavat kohtuutonta haittaa hankeen toteuttajalle, voidaan ne kajoamislupamenettelyn kautta tietyin ehdoin vapauttaa rauhoituksesta. Käytännössä tämä tarkoittaa kohteen arkeologista tutkimusta ja dokumentointia ennen sen poistamista.

Alueen valtakunnalliseksi arvioitu merkitys tulee kuitenkin aiheuttamaan sen, että jos VARK-alueelle haetaan kajoamislupaa, on muita kohteita todennäköisempää, ettei sille tulla lupaa myöntämään. Mikäli kajoamislupa kuitenkin katsotaan mahdolliseksi myöntää, voivat kajoamisen kriteerit olla tiukemmat kuin muilla kohteilla ja sen edellytyksenä saattavat olla tavallista tarkemmat dokumentointimenetelmät. Joissain tapauksissa voidaan myös maankäyttöhankkeen toteuttamisessa edellyttää tavallisesta poikkeavia menetelmiä alueella sijaitsevien arkeologisten rakenteiden säilyttämiseksi. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi alitusporaus tai suuntaporaus, joilla rakenteet ja kulttuurikerrokset ohitetaan.

Joissain lausunnoissa on ehdotettu, että niille kohteille, joiden arvoihin hyvin säilynyt maisema liittyy olennaisesti, pitäisi määritellä VARK-alueen lisäksi suojavyöhyke. Sen alueella ei sallittaisi massiivisia maankäyttöhankkeita. Suojavyöhykkeitä ei ole etukäteen mahdollista määritellä. Niissä tapauksissa, joissa VARK-aluerajaus on tehty muinaisjäänösalueita laajemmaksi, on ympäristön katsottu oleva olennainen osa muinaisjäänöskokonaisuutta. Muilla kohteilla asia ratkaistaan kaavasunnitelmia tehtäessä. Toisaalta on myös esitetty näkökantoja, joiden mukaan hankkeen ei tulisi ohjata VARK-kohteiden suojelua muinaismuistolakia tiukemmaksi. VARK-status alueella ei tiukenna rauhoitusta. Se asettaa maankäytönsuunnittelulle tiettyjä reunaehdoja, joita sovelletaan aluetta kaavoitettaessa.

Kuuleminen

Osa lausunnoissa annetuista kommentteista liittyi kuulemiseen. Valtaosassa kuulemista käsitelleistä kommentoineista piti sitä onnistuneena. Kuulemisaineistosta ei saatu yhtään negatiivista kommenttia, mutta joissain lausunnoissa tuli esiin epäily siitä, onko kuuleminen tavoittanut kaikki osalliset. Erityisesti epäilytti, onko tieto kuulemisesta tavoittanut maanomistajat. Tiedottamisen kohdentaminen on aina ongelma, etenkin kun kyseessä on valtakunnallinen hanke, jossa osallisten joukko on poikkeuksellisen laaja. VARK-inventoinnin osalta kohteiden maanomistajien lisäksi osallisia ovat mm. alueiden asukkaat, kuntien ja valtion viranomaiset, seurakunnat ja yhdistykset, arkeologien ammattikunta, etujärjestöt jne. Tiedottaminen toteutettiin laajalla lehdistöjaketulla, kohdennetuilla lausuntopyyntöillä, lehti-ilmoituksilla ja sosiaalisen median kanavilla.

Yhdessä lausunnossa pidettiin valitettavana sitä, että kuulemisen verkkotapaamiset järjestettiin aamupäivisin. Ongelmallisena sitä pidettiin, koska muilla kuin työnsä puolesta hanketta kommentoivilla ei ollut mahdollisuutta osallistua niihin. Kuulemistilaisuuksia järjestettiin kolme, jotka kaikki tallennettiin ja ne julkaistiin Museovirasto YouTube kanavalla tekstitettyinä, jossa ne olivat koko kuulemisen ajan nähtävillä ja ovat edelleen katsottavissa. Verkossa järjestetyt kuulemistilaisuudet olivat hankkeen ja siinä tuotetun aineiston esittelytilaisuuksia, joissa oli mahdollista esittää tarkentavia kysymyksiä. Varsinaista inventointia koskeva palaute puolestaan annettiin lausuntoina ja kohdekohtainen palaute siihen kehitetyn kuulemissovelluksen kautta.

Ohjeistus

Useissa lausunnoissa kiinnitettiin huomiota siihen, että tausta-aineistosta puuttuu ohjeistus VARK-alueiden käsittelystä. Huomiota kiinnitettiin muun muassa siihen, että alueiden merkitsemisestä kaavoihin ei ole saatavilla tietoa. Lisätietoa toivottiin mm. siitä, miten VARK-aluerajauksiin voidaan tehdä korjauksia mm. sellaisissa tilanteissa, joissa aiempi rajausta osoittautuu uusien tutkimushavaintojen mukaan liian pieneksi tai isoksi. Ongelmallisena pidettiin myös sitä, että kaavamääräyksiin liittyvä ohjeistus puuttuu. Lisäksi oli jäänyt epäselväksi se, miten merkitään ne alueet, joilla on sekä VARK-alue että yksittäinen muinaisjäänös/ muinaisjäänöksiä.

Lausunnoista kävi myös ilmi, että maakuntakaavojen mittakaavat eivät käytännössä mahdollista VARK-alueiden merkitsemistä aluemaisina kuvioina. Osassa lausuntoja oltiin huolissaan siitä, merkitäänkö jatkossa muita arkeologisia kohteita maakuntakaavoihin enää lainkaan. Useamman maakunnan alueella sijaitsevat laajat alueet jäävät useimmiten yleis- ja asemaakaava-alueiden ulkopuolelle. Tällöin maakuntakaava on ainoa keino esittää muinaisjäänösten sijainti maankäytön suunnittelijoille ja toteuttajille.

Toisaalta useissa kommentteissa myös kiitettiin sitä, että inventointi on tuottanut maakuntakaavoitusta ja muuta aluesuunnittelua ja -kehittämistä tukevaa tietoaineistoa kulttuuriperinnön suojelua, säilyttämistä ja jalostamista koskevissa kysymyksissä. VARK-alueiden käsittelyyn kaavoituksessa ja suojelussa tullaan tekemään ohjeistus niin, että se on viranomaisten ja maankäytön suunnittelijoiden käytettävissä, kun valtioneuvoston periaatepäätös tulee voimaan.

Ohjeistusta kaivattiin myös VARK-kohteiden kajoamisen ehtoihin, joihin toivottiin tiukennusta verrattuna muihin arkeologisiin kohteisiin. VARK-kohteisiin kajoamisen ehdot eivät yksiselitteisesti voi olla muita tiukemmat, mutta tavoite on, että ne säilytetään niin autenttisina kuin mahdollista. Muinaismuistolain mukainen kajoamislupapäätös voidaan tehdä silloin, kun katsotaan, että muinaisjäänös tuottaa merkitykseensä nähden kohtuutonta haittaa maankäyttöhankkeen toteuttajalle. Tästä seuraa se, että valtakunnallisesti merkittävän kohteen kajoamisen mahdollistava päätös edellyttää myös maankäyttöhankkeelta tavanomista suurempaa merkittävyyttä.

Huolta on kannettu myös pienten alueiden maisemahistoriallisten arvojen turvaamisesta. Niiden maisemahistorialliset arvot turvataan samalla lailla kuin laajojenkin eli mikäli ne on arvioitu valtakunnallisesti merkittäviksi, niin ne on huomioitava kaavasuunnittelussa. Mikäli maisemallisia arvoja ei ole mainittu kohteen perusteluissa, on niiden turvaaminen kohteen laajuudesta riippumatta ilmeisesti vaikeaa etenkin niissä tapauksissa, joissa kohde sijaitsee hyvin aktiivisen maankäytön alueella.

Aluerajaukset ja paikkatiedot

Ensimmäisellä kuulemiskierroksella saatiin jonkin verran palautettua aluerajauksista. Yhteensä yhdentoista VARK-alueen rajausta korjattiin niiden perusteella. Tiedot on tarkastettu ja niihin on

tehty korjaukset, mikäli se on katsottu aiheelliseksi. Viiden kohteen rajausta on laajennettu, kahden supistettu ja kolmessa kohteessa rajausta on korjattu siten, että se on osittain laajentunut ja osittain supistunut. Yhden pienialaisen kohteen sijaintitiedot muuttuivat tarkempien mittausten myötä siten, että kohteen tarkennettu aluerajaus siirtyi kokonaisuudessaan aiemman rajauksen viereen (Kirkkonummi Juusjärvi 100863, kalliomaalaus). Muutokset rajauksissa olivat verraten pieniä. Lisäaluetta muodostui yhteensä 3,7 hehtaaria ja pinta-alallisesti laskettuna maa-aluetta poistui VARK-kokoelmasta 1,3 hehtaaria. Nettolisäys VARK-alueisiin on noin kaksi ja puoli hehtaaria.

Kuultavana olleesta ehdokaskokoelmasta on poistettu yksi kohde (Hollola Ylinen Viipurintie, Kukonkoivu 100516), joka oli tuhoutunut kuulemisprosessin aikana. Valtaosa lausujien esittämistä ristiriidoista eri paikkatietojärjestelmien välillä on johtunut joko siitä, että informoijalle ei ole muinaisjäännösalueiden ja VARK-alueiden väliset erot olleet täysin selvät tai siitä, että ilmoittajan omissa järjestelmissä (maakuntamuseoiden ylläpitämät alueelliset tietovarannot sekä Metsähallituksen paikkatietojärjestelmä PAVE) kohteiden sijainnista on ollut vanhentunutta tietoa.

Joissain lausunnoissa kiinnitettiin huomiota siihen, etteivät kaikki VARK-alueiden rajaukset ole täysin yhteneväiset muinaisjäännösrekisterin kohderajauksen kanssa. On myös kaivattu listaa niistä VARK-alueista, joiden pinta-ala on suurempi kuin muinaisjäännöksellä sen rajaaman alueen sisällä. Tämä on selvä puute hankekuvauksessa, sillä lista on tärkeä osa hankkeen tausta-aineistoa. Hankekuvaukseen on sittemmin lisätty liite, jossa on luetteloituna kaikki alueet, joiden pinta-alat poikkeavat muinaisjäännösrekisteristä. Lista on myös tämän vastineraportin liitteenä. (liite 2)

Niissä tapauksissa, joissa VARK-alue on määritetty suppeammaksi (21 kohdetta) kuin muinaisjäännösrekisterikohde, kyse on ollut siitä, että vain osa yleensä laajasta kohteesta on hyvin säilynyttä ja täyttää VARK-kohteelle asetetut kriteerit. Niissä tapauksissa, joissa VARK-alue on rajattu lailla rauhoitettua muinaisjäännöstä laajemmaksi (30 kohdetta), on yleensä ollut syynä se, että VARK-alueen arvojen säilyttäminen edellyttää paikalla sijaitsevaa/sijaitsevia arkeologista kohdetta laajemman maantieteellisen alueen huomioimista.

Kaikkien VARK-alueiden yhteenlaskettu pinta-ala on 8214 hehtaaria. Sellaisia alueita, jotka eivät ole muinaismuistolain rauhoittamia, on yhteensä alle 10 % VARK-alueiden kokonaispinta-alasta. Tästä hiukan vajaa puolet sijaitsee Ruotsinsalmen VARK-alueella (100495). Seitsemällätoista näistä alueista on jo aiemmin joku muu erityismerkintä (RKY, VAMA 2021, NATURA 2000 tai luonnonsuojelualue). Alueita, jolla on määritetty VARK-alue ja jolle ei aiemmin ole osoitettu minkäänlaista suojelua tarkoittavaa merkintää, on ilman Ruotsinsalmen aluetta vain 82 hehtaaria. Valtaosa niistä sijaitsee joko metsässä, suolla, erämaisella alueella tai vesialueella. Yksi kohteista on peltosaareke. Kyse ei ole taloudellisesti kovin merkittävästä pinta-alasta, mutta toki se voi joissain tapauksissa aiheuttaa maanomistajalle haittaa.

Suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arviointi SOVA

Ympäristöselostusta valtaosa piti riittävänä ja ympäristövaikutusten arviointia onnistuneena. Osa lausunnon antajista kuitenkin pitää heikkoutena sitä, että VARK-alueiden vaikutus maankäyttöhankkeisiin on jäänyt epäselväksi. Lausuntopalvelun kautta mielipiteensä jättäneistä kuitenkin vain 11 % oli sitä mieltä, että SOVA-selostuksessa ei ole riittävästi arvioitu kaikkia niitä vaikutuksia, joita kohteiden valtakunnalliseksi arvioiminen aiheuttaa. Erityisen huolestuneita oltiin niistä alueista, jotka ovat muinaismuistolain rauhoittamia alueita laajempia. SOVA-selostuksessa on todettu, että maanomistajalle voi muodostua taloudellisia rasitteita niissä tapauksissa, joissa valtakunnalliseksi arvoiksi on mainittu, että ”*ympäristössä ja maisemassa on kohteen ymmärtämistä tukevia elementtejä*”. Vaikutus riippuu luonnollisesti siitä, millaisia tavoitteita kiinteistön omistajalla on maa-alueen käyttöön.

Toteutettua ympäristövaikutusten arvioita on joissain lausunnoissa arvosteltu myös siitä, ettei siinä avata VARK-alueiden maankäyttöön liittyviä uusia rajoituksia ja niistä johtuvia taloudellisia vaikutuksia riittävästi niissä tapauksissa, joissa VARK-alue on muinaisjäännösalueetta suurempi. Vaikutuksia on mahdotonta arvioida yleisesti. Vallitseva maankäyttö on luonnollisesti edelleen sallittu ja koska inventoinnilla ei ole oikeusvaikutuksia, ei suoria rajoitteita voida asettaa. Ne tulee tapauskohtaisesti harkita ja niistä on syytä neuvotella mahdollisen maankäyttöhankkeen toteuttajan kanssa.

Ympäristövaikutusten arviointi sai lausunnon antajilta myös kiitosta. Siitä on mm. todettu, että arvioinnissa esitetyt arviot VARK-kohteiden positiivisista ekologisista ja matkailullisista vaikutuksista ovat arvokas lisä arkeologisen kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä käytävään keskusteluun.

VARK-alueiden tutkimukset

Museoiden ja arkeologiaan liittyvien organisaatioiden lausunnoissa nousi esiin huoli VARK-alueiden tutkimuksista. Kysyttiin sitä, tullaanko VARK-alueiden tutkimusten laatua jatkossa valvomaan. Kaikkien arkeologisten kaivaustutkimusten laatua valvotaan mm. maastotarkastuksin ja niistä tehtyjen tutkimusraporttien perusteella. VARK-kohteiden osalta ei todennäköisesti tulla tekemään muita tarkempaa tutkimusten valvontaa.

VARK-kohteille haetut tutkimuslupahakemukset tulevat käymään läpi saman lupaprosessin kuin muutkin muinaisjäännökset. Lähtökohtana VARK-kohteiden tutkimuksille kuitenkin olisi se, että niiden tulee olla tieteellisesti kestäväällä tavalla perusteltuja ja että niiden suunnittelu ja toteutus on tehty laadukkaasti. Lisäksi niiden tulee olla suunnitelmaan nähden riittävän hyvin resursoituja.

VARK alueiden hoito

VARK-alueiden hoito herätti myös kysymyksiä. Yleisesti ottaen pidettiin hyvänä sitä, että VARK-kohteisiin on mahdollista saada hoitotukea. Muinaisjäännösten hoitotukea voi hakea kaikille muinaismuistolain rauhoittamille kohteille, mutta VARK-kohteita voidaan tarvittaessa priorisoida tukipäätöksiä tehtäessä. Joissain lausunnoissa otettiin kantaa siihen, että myös kuntien ja kaupunkien tulisi saada VARK-kohteille hoitotukea. Muinaisjäännösten hoitotukea voidaan myöntää myös kaupungeille ja kunnille, ainoastaan valtion mailla sijaitsevien muinaisjäännösten hoitoon tukea ei voi saada. Ensisijaisesti tuki on tarkoitettu alueiden maisemanhoitoon, mutta hoitotuella voidaan kustantaa myös hoidon suunnittelua ja toteutusta, polkujen rakentamista sekä kohteiden merkintää. Muinaisjäännösten hoitotuesta saa lisätietoa Museoviraston verkkosivulta osoitteesta: <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnon-hoito>

Se, että kohteella on VARK-status ei tietenkään automaattisesti edellytä sitä, että kohdetta tulee hoitaa. Olisi hyvä, jos näille alueille voitaisiin kohdentaa hoitotoimenpiteitä, mutta velvoitetta siihen ei ole. Lausunnoissa tuotiin esiin myös se, että useat VARK-alueiksi ehdolla olevat kohteet sijaitsevat luonnonsuojelu- tai erämaa-alueilla. Näiden hoitotarpeen arvioinnissa ja hoidon suunnittelussa on sovittava yhteen mahdolliset erilaiset suojelutavoitteet. Luonnonsuojelualueilla kohteiden hoito tulee sovittaa niin, ettei luontoarvojen tilaa heikennetä. Koska muinaisjäännösten hoito on luvanvaraista, voidaan lupaprosessissa turvata se, että hoito toteutetaan myös luonnonsuojelullisesti kestäväällä tavalla.

Lausunnoissa kysyttiin myös sitä, miten VARK-kohteiden kuntoa jatkossa seurataan ja kuka siitä on vastuussa. Tätä ei ole vielä ratkaistu, mutta sitä varten tullaan tekemään suunnitelma. VARK-kohteiden kunnon seurannasta ensisijaisesti vastanee Museovirasto, mutta se tullaan tekemään

yhteistyössä alueellisten vastuumuseoiden kanssa. Edellinen selvitys valtakunnallisesti merkittävistä muinaisjäänöksistä julkaistiin vuonna 2001 (*Maiseman muisti – 2001*, toim. Paula Purhonen). Tuolloin esitellyistä 351 kohteesta hylättiin VARK-inventoinnin yhteydessä 118 kohdetta. Näistä 53 oli sellaisia, joita ei enää voitu pitää valtakunnallisesti merkittävänä ja 22 oli joko osittain tai kokonaan tuhoutunut. Tämä osoittaa sen, että kohteiden kunnan seuranta on tarpeen. VARK-kohdelista tulee olemaan pysyvä, eikä sieltä poisteta kohteita, vaikka niiden kunto heikkenisikin merkittävästi ennen kuin inventointiin tehdään päivitys. Tästä huolimatta on tuleen olemaan tärkeää saada tietoa alueiden kunnosta ja mahdollisesti kunnan heikkenemiseen johtaneista syistä.

Toisaalta huolta aiheutti se, että mikäli VARK-kohteet merkitään kaavoihin aina isolla SM merkinällä eli määräyksellä, joka tarkoittaa, että alueen pääkäyttötarkoitus on muinaisjäänös, ei kyseiselle alueella enää voida myöntää erityisympäristötukea. Tämä on ongelmallista niissä tapauksissa, joissa muinaisjäänös on laaja-alainen ja kattaa ison osan erityistukeen muuten oikeutetusta alueesta. Jatkossa on tarpeen selvittää, miten laajasta ongelmasta tässä saattaa olla kyse ja se miten myös arkeologisen kohteen kannalta tärkeä alueen hoito saadaan järjestettyä.

Ehdotukset kohdetyyppien lisäyksistä

VARK-inventoinnin tavoitteena on ollut saada aikaa mahdollisimman hyvin Suomen muinaisuutta ja historiaa kuvastava kohdekokoelma. Jotkin kohdetyypit ovat kuitenkin lausunnonantajien mielestä jääneet liian vähälle edustukselle. Näitä ovat mm. sillanpaikat, joukkohaudat, keskiaikaiset kirkot, teollisuushistorialliset kohteet sekä työväkeen tai vähäosaisiin liittyvät kohteet. Lisäksi kokoelmaan toivottiin lisättäväksi Salpalinjan kohteita. Alueellisia kohdekokonaisuuksia, joiden puuttumista kokoelmasta arvosteltiin, olivat Pirkanmaan teollisuushistorialliset kohteet, Kainuun tervahaudat, sekä Lapissa sijaitsevat autonomisen ajan kaivoskohteet.

VARK-kohteisiin mukaan otettaviin siltoihin, kuten muihinkin kulkuväyliin liittyviin rakenteisiin sovellettiin linjausta, jonka mukaan niiden tulee olla lain suojaamia muinaisjäänöksiä ja että ne ovat jääneet pois käytöstä. Lisäksi niiden alkuperäisen linjauksen tulee olla edelleen tiedossa ja maastossa todennettavissa. Varsinaisia siltoja VARK-kohteissa on ainoastaan Lapinjärvellä sijaitseva Långbromossenin suosilta *1000003231*. Lisäksi siltarakenteita on muissa kohdetyypeissä, kuten linnoissa ja linnoituksissa. Muinaisjäänösrekisterissä on luettelotuna 77 sillanpaikkaa. On ymmärrettävää, että VARK-kokoelmaan ehdotettu yksi silta ei vaikuta riittävältä edustamaan tätä kohderyhmää – etenkin, kun siitä ei ole olemassa maanpinnalle näkyviä rakenteita. Merkittävyyden arviointi tehtiin kuudelle sillalle. Ongelmana siltojen kohdalla osoittautui se, että niistä valtaosa on edelleen käytössä tai ne ovat niin huonokuntoisia tai vaatimattomia, ettei niitä voi pitää valtakunnallisesti merkittävänä. Käytössä olevien siltojen myös katsottiin kuuluvan ennemmin rakennettuun kulttuuriperintöön, joiden suojelua voidaan tehostaa maankäyttö- ja rakennuslain nojalla.

Muinaisjäänösrekisterissä on joukkohautoja yhteensä 38, mutta vain kaksikymmentä niistä on kiinteitä muinaisjäänöksiä. VARK-kokoelmassa on myös joukkohautoja, mutta muinaisjäänösrekisterin luokittelun takia ne eivät ole tulleet painotetusti esille kuulemisaineistossa. Näitä ovat mm. VARK-alue Varkaus Varkausmäki *1000022646*, joka on 1860-luvun nälkävuosien aikana Taipaleen Kanavan rakennustyömaalla kuolleiden työntekijöiden väliaikaiseksi perustettu hautausmaa. Vastaavia kohteita ovat myös Lahti Lepomaa *1000024309* ja Kärkölä Järvelä Radanrakentajien kalmisto *316500003*.

Valtaosa joukkohautoista on hyvin nuoria, ajoittuen 1900-luvulle joko sisällissodan tai maailmansotien aikaan. Niiden katsotaan olevan edelleen käytössä olevia hautausmaita, eikä niillä näin ollen ole kiinteän muinaisjäänöksen statusta. Osa näitä vanhemmista muinaisjäänösrekisteriin liitetyistä joukkohautoista puolestaan on niin huonossa kunnossa

modernin maankäytön takia, ettei niitä voi pitää valtakunnallisesti merkittävänä. Joukkohautojen osalta ongelmallista on myös se, että useimmiten niiden sijaintitiedot perustuvat perimätietoon, eikä maastossa tehtyihin havaintoihin. Tällaisissa tapauksissa niille on vaikeaa tehdä aluerajausta ilman tarkempia arkeologisia selvityksiä. Sellaisiin ei VARK-inventoinnissa ollut mahdollisuutta.

Keskiaikaisia kirkkoja on VARK-ehdokkaiden luettelossa yhteensä 38. Tämä on huomattavasti muita kohderyhmiä suurempi määrä verrattuna niiden kokonaismäärään muinaisjäänösrekisterissä. Kaikkiaan muinaisjäänösrekisteri tuntee keskiajalla käytössä olleita kirkkoja tai niiden paikkoja 109. VARK-ehdokkasiin mukaan otettujen kirkkojen tai niiden paikkojen suhteellisen suuri määrä kuvaa sitä, että niiden merkitys kulttuurihistoriallisesti merkittävänä kohteina on tunnustettu. Ne ovat linnojen ja joidenkin kivikartanoiden ohella ainoita säilyneitä keskiaikaisia kivrakennuksia Suomessa. Kirkollisiin kohteisiin liittyy voimakkaita tunnearvoja, joiden merkitystä arvioinnissa pyrittiin vähentämään käyttämällä arvioinnissa perusarvioinnin lisäksi sitä täydentäviä kriteereitä. Kirkkojen merkittävyyden mittareista käytiin keskustelua useaan otteeseen ja aiheesta järjestettiin myös yksi työpaja, jossa määritettiin ne periaatteet, joilla mukaan otettavat kirkot rajattiin. Lähtökohdaksi asetettiin se, että kirkoissa tulee olla arkeologisoituneita osia joko rakenteissa, kirkon alla tai sitä ympäröivällä hautausmaalla. Alueella tulee olla vahva arkeologinen potentiaali, joka on aiemmissa tutkimuksissa tunnustettu ja kirkolla on täytynyt olla selvä vaikutus ympäröivän alueen historiaan.

Teollisuushistoriallisia kohteita VARK-ehdokkaissa on 20. Valtaosaltaan ne ovat rautaruukkeja, jotka ajoittuvat 1600–1700-luvuille, mutta niiden joukossa on myös tiilitehdas, fajanssitehdas, pikiruukki, lasiruukki ja salpietarinkeittimö sekä yksi telakka. Muinaisjäänösrekisterissä on yhteensä 394 teollisuushistoriallista kohdetta ja niistä kaikkiaan 57 on ollut mukana VARK arvioinnissa. Yhdessä lausunnossa kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen, ettei Pirkanmaan teollisuushistoria tule lainkaan esiin VARK-ehdokkaissa. Kriitikki on ymmärrettävää, kun otetaan huomioon teollisuushistorian merkityksen Pirkanmaan kehittymisessä. Pirkanmaan teollisuuskohteiden ongelmaksi osoittautui se, että niistä olemassa olevat tiedot eivät ole riittäviä niiden arkeologisen merkittävyyden arvioimiseksi. Osa kohteista taas on huonossa kunnossa ja osa sen verran nuoria, että niiden ei katsottu kuvastavan valtakunnan tasolla merkittävintä osaa teollisuusarkeologisesta kulttuuriperinnöstä

Teollisuushistoriallisten kohteiden hylkäämiseen yleisemmin on vaikuttanut se, että olemassa olevat tiedot niistä ovat olleet liian epämääräiset tai kohde on ollut tarkastettaessa niin huonossa kunnossa, ettei sitä ole voitu luokitella valtakunnallisesti merkittäväksi. Osa teollisuushistoriallisista kohteista on myös arkeologisen kulttuuriperintöä enemmän rakennettua kulttuuriperintöä.

Samat syyt ovat johtaneet siihen, ettei VARK- kohteissa ei ole Lapin autonomisen ajan kaivostoiminnan kohteita. Myös niitä on toivottu mukaan ehdokkasiin. Suurin osa muinaisjäänösrekisteriin liitetyistä Lapin teollisuushistoriallisista kohteista on joko 1900-luvulta tai niitä ei voi ajoittaa tai sitten niistä saadut tiedot ovat olleet riittämättömiä merkittävyyden arviointiin.

Palautteissa arvosteltiin myös siitä, että inventointi ei riittävästi huomio vähäosaisten jälkeensä jättämää arkeologista kulttuuria. Tämä on osittain totta ja johtuu pitkälti siitä, että köyhä kansaosa ei yleensä ole jättänyt ilman tarkempia tutkimuksia tunnustettavia merkkejä. VARK-kohteissa on kuitenkin mukana kylänpaikkoja, joilla on ollut myös köyhemmän kansaosan asuttamia torppia ja mäkitupia. Näistä esimerkkeinä ovat mm. Loviisassa sijaitseva Tjusterby Snickersbackan torppa (1000003236) ja Hyvinkään Suomies (1000026618) niminen kylänpaikka. Myös joukkohautojen kohdalla käsitellyt rautateiden rakentajien nälkävuosia seuranneet kalmistot edustavat VARK-kohteissa vähävaraista väestönosaa.

VARK-alueissa on mukana myös pääkaupunkiseudun maalinnoitteet, joita tehtiin ensimmäisen maailmansodan aikana Helsingin seudun puolustukseen. Linnoitteiden rakentajina olivat venäläisten sotilaiden rinnalla suomalaiset työmiehet, joiden työn muistomerkkinä linnoitetta voidaan pitää. Linnoitustyömaiden sulkemista myös pidetään yhtenä sisällissodan syynä, kun

kymmeniä tuhansia rakentajia jäi työttömäksi. Helsingin maalinnoitus on Suomen oloissa poikkeuksellinen kokonaisuus, joten siihen kuuluvien kohteiden mukaan ottaminen VARK-ehdokkaisiin on perusteltua. Sisällissodan aikaisia vankileirejä sen sijaan ei lueta kiinteiksi muinaisjäännöksi vaan ne luokitellaan kuuluvaksi rakennettuun kulttuuriympäristöön. Tämän takia niitä ei myöskään ole käsitelty VARK-inventoinnissa.

Kainuun tervahautoja myös kaivattiin enemmän VARK-ehdokkaisiin. Kainuusta ehdolla on kolme tervahautakohdetta ja yksi hiilimiilualue. Se on vähän, kun määrää verrataan Kainuun tervahautojen kokonaislukuun (muinaisjäänösrekisteri yli 1700 tervahautakohdetta). Niiden on kuitenkin katsottu riittävällä tavalla edustavan tätä kohdetyyppiä ja Kainuun asutushistorialle merkityksellistä, mutta historiallisesti katsoen melko nuorta, tervantuotantoa. Tervahauta-alueita VARK-ehdokkaissa on kaikkiaan 23 ja ne sijaitsevat aivan eteläisintä ja pohjoisinta Suomen lukuun ottamatta ympäri maata.

Yksi alueellinen muinaisjäänöskokonaisuus, jonka puuttumiseen ehdokaslistalta kiinnitettiin muutamissa lausunnoissa huomiota, on Suomussalmella sijaitseva Vuokin reitti, joka tunnetaan myös Vienan reitin nimellä. Kyseessä on poikkeuksellisen merkittävä kohde, joka on toiminut yhteydenpidon ja erityisesti kaupan valtaväylänä Kainuussa. Kulkureitti on satoja vuosia vanha; se näkyy mahdollisesti jo 1600-luvun kartassa. On ymmärrettävää, että sen puuttuminen VARK-ehdokkaista on kiinnittänyt huomiota. Kohde on ollut mukana VARK-arvioinnissa, mutta se on jätetty pois osittain sen vuoksi, että sen rakenteisiin liittyvät paikkatiedot eivät ole olleet täysin kunnossa. Jotta paikkatiedot olisi saatu VARK-inventoinnin edellyttämään kuntoon, olisi se vaatinut sen tyyppisiä maastotutkimuksia, joihin VARK-inventoinnin yhteydessä ei ole ollut mahdollisuuksia. Toinen syy on se, että reitti on poikkeuksellisen pitkä (noin 25 km) ja vain osassa siitä on maastossa todennettavia arkeologisia rakenteita. VARK-hankkeessa lähtökohtana on ollut se, että kohteessa pitää olla todellista arkeologista potentiaalia ja maastossa tunnistettavia havaittavia kulttuurikerroksia tai rakenteita. Lisäksi kohteen hylkäämiseen VARK-listalta on vaikuttanut se, että sen suoja-alueprosessi on kesken, eikä päällekkäisiä ja mahdollisesti toisistaan poikkeavia aluerajauksia ole haluttu tehdä.

Kieliversiot

Kaksi alueellista vastuumuseota on kiinnittänyt huomiota VARK-inventoinnin ruotsinkieliseen nimeen *Arkeologiska objekt av riksintresse* ja pitänyt sitä harhaanjohtavana, koska se viittaa enemmän esineisiin tai yksittäisiin rakenteisiin kuin varsinaisiin kohteisiin. Tämä pitää paikkansa, mutta kieliasiantuntijan mukaan se ei ole virhe, sillä termillä voidaan tarkoittaa myös arkeologisia kohteita. Koska nimi on jo vakiintunut VARK-inventoinnin käyttöön ei sen vaihtamista enää katsota aiheelliseksi.

Arvostelua on aiheuttanut myös kohteiden suomenkieliset nimet saamelaisen kotiseutualueella. On esitetty, että kohteiden nimeämisessä tulisi käyttää saamen kieltä ja nimien tulisi noudattaa saamelaisen väestön omaa nimitystä paikalle. Arkeologisen jäännöksen kohteen nimi on yleensä muodostettu arkeologisissa yhteyksissä - esimerkiksi kenttätöissä - ja ne on tarkoitettu arkeologiseen käyttöön. Kohteen nimellä ei siten välttämättä ole yhteyttä seudun asutushistoriaan, vaan nimen avulla kohde tunnistetaan ja voidaan erottaa muista kohteista. Nimeämisessä on voitu käyttää seudulla tunnettua paikannimeä, mutta se ei aina ole riittävä tieto kohteen yksilöintiin, koska samalla alueella saattaa olla useita jäännöksiä. Vakiintuneet nimet säilytetään ja yleensä käytetään nimeä, joka esiintyy myös vanhemmissa lähteissä. Tällä hetkellä saamelaisalueen muinaisjäänösrekisterin kohteita koskevien tietojen tallentamisesta vastaa pääosin saamelaismuseumo Siidan kulttuuriympäristöyksikkö. Monissa tapauksissa kohteista on jo käytössä saamenkielinen nimi. Tämä nimeämiskäytäntö on selvästi yleistynyt viime vuosina ja on perusteltua, että kohteille jatkossakin tallennetaan saamenkieliset nimet aina kun ne ovat tiedossa.

Yksityiskohtaiset vastineet

Lausunnon antaja	Lausunto	Vastine
Oulun museo- ja tiedekeskus Luuppi	Kaipaa listaa muinaisjäännösrekisterissä määritettyä muinaisjäännösaluetta laajemmista VARK-alueista.	Lista muinaisjäännösrekisterissä määritellyistä muinaisjäännösten aluerajauksista poikkeavista VARK-alueista liitetään päivitettyyn hankekuvaukseen.
Oulun museo- ja tiedekeskus Luuppi	Toteaa, että lista kohteista, joissa maisema tukee kohteen ymmärtämistä, puuttuu ja olisi nähnyt tärkeäksi sen, että SOVA-selvityksessä olisi myös arvioitu sitä, miten alueentuleva VARK-status vaikuttaisi sen metsänkäsittelyyn.	VARK-alueista lähes kuusisataa sijaitsee metsäisessä ympäristössä. Sijaintipaikat kuitenkin vaihtelevat luonteeltaan ja tietämättä, mitä tulevat metsänkäsittelytoimenpiteet olisivat, on erittäin vaikeaa arvioida sitä, miten kohteen status tulee metsänkäsittelyyn vaikuttamaan. Yleisesti voidaan todeta, että metsänkäsittelytoimenpiteet tulee suunnitella siten, että VARK arvioinnissa todettuja arvoja ei heikennetä. Tämä edellyttää suunnitelmissa esitettyjen toimenpiteiden tapauskohtaista arviointia kullakin kohteella.
Paliskuntain yhdistys	nostaa esiin muutamien VARK-kohteiden läheisyydessä ja osin samoilla paikoilla sijaitsevat poronhoidossa yhä käytetyt aitarakenteet. Ne ovat edelleen tärkeitä ja niiden käytön tulee olla sallittua jatkossakin.	Vallitseva maankäyttö muinaisjäännöksillä on sallittua. Samaa ohjeistusta voidaan soveltaa myös VARK-kohteisiin. Poronhoidossa käytettyjä rakenteita voidaan siten käyttää jatkossakin alkuperäiseen tarkoitukseensa.
Paliskuntain yhdistys	ehdottaa, että asianomaisten paliskuntien kanssa järjestettäisiin neuvotteluja ja koulutusta, jotta arkeologisesti merkittävät kohteet pystyttäisiin ottamaan huomioon poronhoidossa ja säilyttää ne edelleen tuleville sukupolville.	Selvitetään mahdollisuuksia koulutuksen ja neuvonnan järjestämiseen. Luonnollinen yhteistyökumppani tässä on alueellinen vastuumuseo Saamelaismuseum Siida
Suomen luonnonsuojeluliiton (SLL) Kaarinan yhdistys ry.	esittää lisättäväksi VARK-alueeksi "Lemunnimen" muinaisjäännöksiä.	Lemunniemen muinaisjäännökset käsittävät Suomen sodan aikaisen Lemunniemen taistelupaikan 1000026589 (taistelu käyty 19.-20.6.1808) sekä siihen kuuluvia rakenteita ja vesialue, jossa osa taistelusta käytiin. Lemunniemen taistelupaikka on merkittävä sotahistoriallinen kohde, mutta

		<p>VARK-kokoelmaan Suomen sodan taistelupaikkoja on valittu edustamaan Vöyrissä sijaitseva Oravaisten taistelupaikka 1000008601. Siellä käyty taistelu 14.9.1808 ratkaisi Suomen kohtalon ja myöhemmin liittämisen Venäjään. Valtakunnallisella tasolla kohteen merkittävyyden arvioinnissa painottui erityisesti kohteen historiallinen merkitys. Oravaisten taistelupaikan valintaa puolsi myös alueellinen tasapainotus. Varsinais-Suomessa historiallisen ajan kohteita on muutoin kokoelmassa selvästi runsaammin kuin Pohjanmaalta.</p>
<p>Suomen luonnonsuojeluliiton (SLL) Kaarinan yhdistys ry.</p>	<p>esittää lisättäväksi ”Viipurintien Tuorlasta itään” ja pitää epäloogisena sitä, että joku tietty kohde on jätetty valitsematta siitä huolimatta, että toinen kohdetyypin edustaja on valittuna.</p>	<p>Kustakin kohdetyypistä pyrittiin valitsemaan ne esimerkit, jotka parhaimmin täyttävät kohdevalintoihin käytetyt kriteerit. Tuorlan kartanosta itään johtava osuus Suuresta Rantatiestä (Viipurintiestä) on kulttuurihistoriallisesti merkittävä ja on hyvin säilynyt maisemallinen kokonaisuus. VARK arvioinnissa sen merkitys arvioitiin suureksi, mutta teiden ja muiden kulkuväylien osalta kohteiden valintaa linjattiin niin, ettei edelleen käytössä olevia teitä oteta ehdokaslistalle mukaan. Tuorlan tieosuus on jatkuvasti aktiivisessa käytössä, joten se jätettiin pois ehdokaslistalta.</p>
<p>Svenska lantbruksproducenternas centralförbund SLC r.f.</p>	<p>esittää, että kaikkien VARK-kohteiden aluerajausten pitäisi vastata muinaisjäännösrekisterissä esitettyjä aluerajauksia.</p>	<p>VARK-alueista 95 %:lla on sama aluerajaus kuin muinaisjäännösrekisterissä. Viidelle prosentille kohteista on kuitenkin katsottu tarpeelliseksi tehdä poikkeava rajaus. Poikkeavia rajauksia on kahden tyyppisiä. Näitä ovat suppeammat alueet, joissa kohde on osittain vaurioitunut ja siitä on todettu vain osa valtakunnallisesti merkittäväksi. Muinaisjäännösrekisteriä laajempi rajaus on tehty 29 VARK-alueelle. Osa niistä on sellaisia, joissa useampia funktionaalisesti, maantieteellisesti tai ajallisesti yhteenkuuluvia muinaisjäännöksiä on yhdistetty yhdeksi VARK-</p>

		<p>alueeksi. Osa on yksittäisiä kohteita, joiden valtakunnallisen arvon turvaamiseksi on nähty tarpeelliseksi tehdä lainrauhottamaa aluetta laajempi maantieteellinen raja. Raja käsittää yleensä jonkun maantieteellisen kokonaisuuden esimerkiksi niemen tai mäkialueen. VARK-alueille on luotu oma paikkatietoaineisto, joka on ladattavissa Museoviraston verkkosivulta, kun inventointi on vahvistettu valtioneuvostossa.</p>
Svenska lantbruksproducenternas centralförbund SLC r.f.	<p>katsoo, että VARK-kohteiden perustietojen pitäisi jatkossa päivittyä yhtäaikaaisesti muinaisjäänösrekisterin kohteiden kanssa.</p>	<p>VAR-kohdeiden paikkatiedot ja arvottamiseen liittyvät tiedot eivät enää muutu, kun kokoelma on saanut valtioneuvoston hyväksynnän. Ks. tarkemmin s.</p>
Forssan kaupunki	<p>esittää viittä uutta kivikautista VARK-kohdetta (Forssa 1000005576 Lamminmäki 1, Forssa 1000005577 Lamminmäki 2, Forssa 1000005578 Lamminmäki 3, Forssa 1000005579 Lamminmäki 4 ja 1000005585 Lamminmäki 5).</p>	<p>Lamminmäen kivikautiset asuinpaikat muodostavat suhteellisen hyvin säilyneen yhtenäisen kokonaisuuden ja siinä on runsaasti arkeologista potentiaalia. VARK-arvioinnin tekemiseen alueelta on kuitenkin liian vähän tietoa. Niiden ajoitusta ei tällä hetkellä voida määrittää kivikautta tarkemmin ja kuntotiedot ovat epämääräiset. Niille ei voi myöskään tehdä VARK-inventoinnin tarpeisiin riittävän tarkkoja aluerajauksia.</p>
Harjavallan kaupunki	<p>toteaa, että VARK-kohteena olevan asuinpaikan Harjavalta 79010015 Hiittenharju, Laurilan hiekkakuoppa välittömässä läheisyydessä on vanhoja kaatopaikka-alueita, joille tullaan suunnitelman mukaan tekemään pilaantuneiden maiden kunnostus. Näillä on todennäköisesti vaikutuksia myös asuinpaikan reuna-alueisiin.</p>	<p>Pilaantuneen maan kunnostushankkeen vaikutuksesta Hiittenharjun asuinpaikkaan ei vielä ole tarkempaa tietoa. Alueelle tehtiin maastotarkastus 9.6.2023 jossa todettiin, että kunnostus koskettaa kuitenkin korkeintaan asuinpaikan reuna-alueita. Valtaosa merkittävästä asuinpaikasta jää kunnostettava alueen ulkopuolelle.</p>
Helsinki (Helsingin kaupunginhallitus)	<p>ehdottaa Vanhakaupungin VARK-alueen laajentamista Kuninkaankartanonsaarelle RKY-alueen tapaan</p>	<p>Muinaisjäänösalue Vanhakaupunki 91500002 noudattaa niitä rajoja, joissa on todettu muinaisjäänökseen kuuluvia rakenteita tai joissa vielä on potentiaalia niiden löytämiselle. VARK-aluerajaus on tehty sen perusteella. Kuninkaankartanonsaari on laajalti</p>

		rakennusten peittäjä ja todennäköisyys siihen, että siellä olisi jäljellä valtakunnallisesti merkittävää arkeologista kulttuuriperintöä on hyvin pieni.
Kalajoen kaupunki	katsoo, että inventoinnissa on tehty menettelytapavirhe, kun maaomistajiin ei olla oltu yhteydessä	Kuuleminen toteutettiin yleisenä tiedoksiantona, jossa maanomistajia ei kuultu yksitellen vaan tiedonanto tapahtui julkisia tiedotuskanavia käyttäen. Menettely perustuu siihen, että VARK-inventoinnilla ei ole itsenäisiä oikeusvaikutuksia, vaan sen vaikutukset ilmenevät välillisesti kaavoituksen ja muinaismuistolain nojalla käsiteltävien lupa-asioiden kautta. Inventointi ei ole edellytyksenä hankkeiden suunnittelun käynnistämiseksi, se ei aseta kriteereitä taikka reunaehtoja hankkeiden hyväksymisharkinnalle eikä inventoinnista seuraa velvollisuutta huomioida sitä hankesuunnittelussa.
Kalajoen kaupunki	esittää näkemyksensä, että inventoinnissa tulee selvästi tuoda esille VARK-kohteiden ja -alueiden mahdolliset suoja-alueet	VARK-hankkeen kuulemisessa oli käytössä nk. Kuulemissovellus, joka oli sähköinen VARK-alueita esittelevä tietokanta. Sovelluksessa oli nähtävillä jokaisen VARK-alueen tarkka rajaus ja paikkatiedot. Erillisiä suoja-alueita VARK-alueilla ei ole.
Korsholms kommun - Mustasaaren kunta	antaa lisätietoja VARK-kohteesta Kristiinankaupunki 287010003 Solvängen (historiallinen; kivrakenteet, kiviaidat; muu kulttuuriperintökohde) esittää muinaisjäännösrekisteriin merkityn kohteen olevan vain pieni osa laajaa kiviaitarakennetta, josta suurin osa ei ole tällä hetkellä mukana muinaisjäännösrekisterissä rajattua aluetta.	Solvängenin kivrakennelman katsotaan olevan osa laajaa laidunnukseen liittyvää karja-aitausjärjestelmää, joka on monihaarainen ja poikkeuksellisen laaja. VARK-inventointiin mukaan on kuitenkin otettu vain sen keskeisin osa, jossa on muurimainen rakennelma. Laajempi rajaus olisi edellyttänyt sen tyyppisiä maastotarkastuksia, joihin VARK-hankkeen yhteydessä ei ollut mahdollisuutta. Karjatalouden historian kannalta alue on kuitenkin erittäin merkittävä ja on toivottavaa, että kohteen tarkempiin tutkimuksiin saadaan jossain vaiheessa resursseja.

<p>Korsholms kommun - Mustasaaren kunta</p>	<p>esittää kohdetta Kristiinankaupunki 1000010146 Pohjoislahti 1 (historiallinen; kivirakenteet, kiviaidat; muu kulttuuriperintökohde) kuuluvaksi Solvängenin kanssa samaan yhteyteen.</p>	<p>Kohde Pohjoislahti 1 100010146 kuuluu rakennetyyppinä samaan karjanhoidon historiaa osoittavaan arkeologisen kulttuuriperintöön kuin Solvängen. Näiden kahden kohteen yhdistäminen samaan kokonaisuuteen ei olisi ollut mahdotonta. Periaatteena VARK- inventoinnissa on kuitenkin ollut se, että yhteen liitettyjen kohteiden tulee sijaita lähekkäin. Solvängenin ja Pohjanlahti 1 alueiden välillä on kuitenkin nykytietämyksen mukaan parin kilometrin etäisyys. Tarkemmassa inventoinnissa on tietysti mahdollisuus, että todetaan niiden olevan yhteyksissä toisiinsa. Tällä hetkellä sellaisesta ei kuitenkaan ole tietoa.</p>
<p>Lieksan kaupunki</p>	<p>huomauttaa, että VARK- inventointiin on otettu mukaan muinaisjäännösrekisterin kohde Haasiinniemi 42210026, jonka maanomistajia ei ole kuultu inventoinnin aikana.</p>	<p>VARK-alue 100550 Haasiinniemi on aluerajaukseltaan identtinen muinaisjäännösrekisterikohteen Haasiinniemi 422010026 kanssa. Kohde on löydetty inventoinnissa vuonna 1990 ja alueella on tehty arkeologisia kaivaustutkimuksia tutkimuksia 1990-luvulla. Kohde on rauhoitettu muinaismuistolailla (295/1963). Se on myös merkitty vuonna 2012 hyväksytyyn Pielisen rantaosayleiskaavaan isolla SM merkinnällä, joka tarkoittaa rauhoitettua muinaisjäännösalueita. VARK- inventointi ei tuo alueelle uusia oikeusvaikutuksia. VARK- inventoinnin kuuleminen toteutettiin yleisenä tiedoksiantona (vrt. Kalajoen kaupungille annettu vastaus), joka ei edellytä maanomistajien henkilökohtaista kuulemistä.</p>

Lempäälän kunta		<p>Muinaisjäännöskohteet Lempäälä 1000019920 Ylämäen kipinäaita 1 ja Lempäälä 1000019921 Ylämäen kipinäaita 2 edustavat arvokasta ja harvinaista Suomen rautatieverkon kehitykseen liittyvää muinaisjäännöstyyppiä. VARK-kokoelmaan niitä ehdotetaan, koska niiden on arvioitu olevan melko hyvässä kunnossa. Raideliikenteen historian ohella ne kertovat Suomen nälkävuosien hätäaputyöstä, jonka vuoksi ne myös ovat tärkeä osa työväestön historiaa. Merkityksensä vuoksi niitä ei poisteta VARK-ehdokkaiden kokoelmasta.</p>
Raahen kaupunki	<p>harmittelee, ettei kaupungin asemakaava-alueen lisäksi syntyhistoriaan liittyviä kohteita (pikiruukki, laivavarvit) ole otettu mukaan kokonaisuutena.</p>	<p>Vanhaan Raahen kuuluu olennaisesti muinaisjäännös pikiruukki Pitkäkari 1000031944 ja siihen liittyvät muut rakenteet. Ne sijaitsevat Raahen kaupunkialueelta vajaan kilometrin luoteeseen sijaitsevalla Pitkäkarin niemekkeellä. Pikiruukki siihen liittyvine rakenteineen on olennainen osa Raahen kaupungin syntyhistoriaa ja siten merkittävää arkeologista kulttuuriperintöä. Muinaisjäännösrekisteriin on merkittynä vain neljä pikiruukkikohdetta koko Suomesta. Raahen on kuitenkin VARK-ehdokkaissa mukana edustamassa 1600-luvulla perustettuja kaupunkeja ja sen ensisijainen peruste kokoelmaan liittämiseen, on sen hyvin säilynyt asemakaava. Pikiruukkeja ja Pohjanlahden tervantuotantoa edustamaan on valittu Oulusta kohde Pikisaari 1000012453.</p>
Raahen kaupunki	<p>nostaa esiin VARK-kohteen Raahen Pirttivaara, jossa kohteen säilyttäminen ja kaivostoiminnan laajeneminen ovat jo nyt ristipaineissa.</p>	<p>Muinaisjäännöskohde Pirttivaara 678010001 on erittäin harvinainen ja poikkeuksellisen monimuotoinen kohde koko Pohjois-Euroopan mittakaavassa. Kohteen tiiviisti sijaitsevat kivirakenteet ovat monipuolisuudessaan ainutlaatuisia. Muinaisjäännöksen sijoittuminen korkean jyrkkäreunaisen vaara laelle tarjoaa hyvän mahdollisuuden ymmärtää sen käyttöaikaista sijaintia. Sen jättäminen pois</p>

		valtakunnallisesti merkittäviksi ehdotettujen arkeologisten kohteiden luettelosta ei ole arkeologisesti perusteltavissa.
Raision kaupunki	huomauttaa, että kaupungin ainoan VARK-kohteen Pappilanmäen asemakaavassa olevaan aluerajaus muinaisjäännösrekisterissä on virheellinen.	Alueen sijainti ja rajaus on arkastettu ja todettu, että VARK-alueen Raisio Pappilanmäen VARK-alueen 100709 aluerajaus noudattaa tarkalleen muinaisjäännösrekisterikohteen Raisio Pappilanmäki 680010007 rajausta.
Rauman kaupunki	esittää poistettavaksi kohteen Rauma 684010133 Tauro III (varhaismetallikautinen asuinpaikka ja röykkiöalue). Koska kohde sijaitsee kaavoissa teollisuus- ja varastokäyttöön varatulla alueella, niin maankäytöllisistä syistä sitä kaupungin näkemyksen mukaa ei tulisi listata VARK-alueisiin.	Muinaisjäännöskohde Rauma 684010133 Tauro III on muinaislahden perukassa sijaitseva varhaismetallikautinen asuinpaikka, jonka yhteydessä on myös matalia kiviröykkiöitä. Röykkiöalue on sinänsä tyypillinen Rauman seudulle, mutta tunnistetun asuinpaikan liittyminen siihen on erittäin harvinaista. Kohde on hyvin säilynyt ja tutkimuksellisesti poikkeuksellisen mielenkiintoinen. Sen jättäminen pois VARK-ehdokaskokoelmasta ei ole arkeologisesti perusteltavissa.
Vantaan kaupunki	nostaa esiin VARK-alueet 100439 Jokiniemen kivikauden asuinpaikat, 100436 Länsimäen linnoitteiden VARK-alue, 100435 Gubbackan ja Labbaksen kylätontit), joilla on muutospainetta.	1. VARK-alue 100439 Jokiniemen kivikauden asuinpaikat on yksi Suomen laajimpia neoliittisen kivikauden asuinpaikkoja, se on myös poikkeuksellisen rikaslöytöinen. Jokiniemi on yksi Suomen tutkituimmista kivikautisista asuinpaikoista ja sillä on erittäin suuri merkitys kivikauden tutkimukselle. 2. Länsimäen linnoitteiden VARK-alueen 100436 Vantaalla sijaitsevat linnoitteen osat muodostavat harvinaisen hyvin säilyneen linnoitekokonaisuuden. 3. Gubbackan ja Labbaksen kylätontit VARK-alue 100435 , on hyvin säilynyt keskiaikainen kyläpaikka, joka muodostaa toisen vieressä sijaitsevan keskiaikaisen autioituneen kylän kanssa hienon ja merkittävän kokonaisuuden. Autioitunut ja rakentamiselta säästynyt kylätontti on harvinainen tiiviisti rakennetulla pääkaupunkiseudulla ja on

		<p>samalla hyvä esimerkki alueen keskiajalla muodostuneesta asutuksesta. Jokainen on näistä kohteista on tärkeä osa pääkaupunkiseudun muinaisuutta, eikä niiden poisjättämistä VARK-kokoelma ehdokkaista voi perustella arkeologisesti.</p>
Metsähallitus	<p>huomauttaa, että tausta-aineistossa on käytetty termiä erämaa-alue väärin ja että se pitää korvata termillä erämainen alue.</p>	<p>Termi korjattu tausta-aineistoon.</p>
Metsähallitus	<p>katsoo, että toimintarajoitusten laajuus ja useiden maanomistajien alueille kohdistuvat rajaukset tulee ilmaista etukäteen ja selkeästi.</p>	<p>On käytännössä mahdotonta antaa kohdekohtaisia tietoja siitä, miten VARK-status tulisi rajoittamaan niiden käyttöä. Inventoinnilla ei ole oikeusvaikutuksia ja mahdolliset muinaismuistolakia jyrkemmät rajoitteet määritellään vasta myöhemmin kaavoituksen yhteydessä tai ratkottaessa muinaismuistolain mukaisia tutkimus-, hoito- ja kajoamislupia, tai annettaessa lausuntoja metsänkäyttöön liittyen.</p>
Metsähallitus	<p>katsoo, että SOVA-selvityksen taloudellisia vaikutuksia arvioitaessa ei ole huomioitu sitä, että valtakunnallisesti merkittävien kohteiden säilyminen edellyttää voimavaroja kohteiden hoitoon</p>	<p>Taloudellisia vaikutuksia ei ole pohdittu SOVA-arviota laajemmin. Arkeologisen kohteen kuuluminen VARK-kokoelmaan ei sinänsä edellytä kohteen hoitoa tai kunnostamista. VARK-inventointi liittyy maankäyttö- ja rakennuslakiin ja se on ensisijaisesti tausta-aineistoa maankäytön suunnittelulle.</p>
Metsähallitus	<p>katsoo, että SOVA-selvityksessä ei ole tunnistettu valtiotoimijoiden roolia VARK-alueiden hallinnassa ja hoidossa</p>	<p>Valtiotoimijoiden roolia ei ole erikseen pohdittu. Vrt edellinen vastine.</p>
Metsähallitus	<p>huomauttaa, että VARK-alueiden ja Metsähallituksen PAVE-järjestelmän kohteiden sijaintitiedot eivät ole yhteneväisiä. Metsähallitus kommentoi 70 VARK-alueen paikkatietoja</p>	<p>Erot muinaisjäännösrekisterin ja Metsähallituksen ylläpitämän PAVE-järjestelmän paikkatiedoissa on tarkistettu ja korjattu niiltä osin kuin se on ollut aiheellista. Suurimmalta osalta erot johtuvat siitä, että muinaisjäännösrekisterin paikkatietoja on aktiivisesti päivitetty viime vuosien aikana, mutta tiedot eivät ole päivittyneet PAVE-järjestelmään. Sijainti- ja rajaustarkastuksia on tehty mm.</p>

		VARK-maastokäyntien yhteydessä sekä LIDAR-aineiston perusteella.
Hangon kaupungin museo	ehdottaa mukaan uusia kohteita (hylkyjä, toisen maailmansodan kohteita ja Hanko 78010007 Kapalbackan)	Toisen maailman sodan kohteet on kaikki jätetty VARK-inventoinnin ulkopuolelle. Kapalbackan 78010007 kalmistoalue ei ole ollut VARK-arvioinnissa mukana. Kohde on vähintäänkin maakunnallisesti merkittävä, mutta koska sen länsiosa on tuhoutunut rakennustöissä ja VARK-valikoimassa on vastaavan ikäisiä hyvin säilyneitä 1600-luvun kalmistoja, ei sitä kuitenkaan ole pidetty valtakunnallisesti merkittävänä.
Hyvinkään kaupungin museo	haluaa varmistaa, että kohde Hyvinkää Hopeavuori 1000041054 (historiallisen ajan louhos, 1500- ja 1600-luvut) on huomioitu sen ansaitsemalla tavalla	VARK-kokoelmaan on Uudeltamaalta ehdotettu viittä kaivosaluetta. Näistä kaksi edustaa 1600-luvun kaivostoimintaa, eli kuuluvat samaan Suomen kaivostoiminnan alkuvaiheeseen kuin Hyvinkään Hopeavuori. Kohteet ovat Kirkkonummen Porkkalan kaivos (Kustaa II Adolfin hopeakaivos) ja Lohjan Mårbacka. Alueellisen tasapainon vuoksi näiden on katsottu riittävän.
Saamelaiskäräjät	kiinnittää huomiota maakuntakuvauksessa kohteen Pellon kunnassa sijaitsevan Talo-Jaivaara 854010094 yhteydessä käytettyyn metsälappalainensanaan, joka pitäisi korvata termillä metsäsaamelainen	Termi on korjattu sekä tausta-aineistoon että muinaisjäännösrekisteriin.
Saamelaiskäräjät	saamelaisiin liittyvät kohteet tulisi nostaa erikseen esiin ja merkittävä selkeästi kaikkialta Suomen alueelta	Käytännössä saamelaisiin liittyvät kohteet muualla kuin saamelaisten kotiseutualueella ovat vaikeasti eroteltavissa. Arkeologisten kohteiden rakenteet eivät kerro niitä rakentaneiden ihmisten etnisestä alkuperästä, eikä olemassa ole riittävästi aineistoa, josta dna-testit voitaisiin tehdä.

Saamelaiskäräjät	esittää, että kohteiden esittelyssä maantieteellisen jaottelun sijaan temaattinen jaottelu olisi havainnollisempi, koska saamelaisten kohteiden osalta hallinnollinen raja saamelaisten kotiseutualueeseen ja eteläiseen alueeseen on keinotekoinen.	Tämä pitää paikkansa saamelaisalkuperäisen aineiston osalta, mutta VARK-hankkeen tavoitteena on ollut toteuttaa maankäytön suunnittelua varten mahdollisimman tasapainoinen kokoelma erityyppisistä arkeologisista kohteista eri puolilla Suomea sekä alueellisesti, ajallisesti että eri kohdetyypeittäin. Alueellinen tarkastelu on taannut sen, että Suomen jokaisen osan valtakunnallisesti merkittävä arkeologinen kulttuuriperintö on tullut huomioiduksi.
Saamelaiskäräjät	kritisoi sitä, että museoviranomaiset ja asiantuntijat ovat tehneet kohteiden arvottamisen tavalla, jossa saamelaiset on suljettu pois arvottamisesta. Toteaa myös, että saamelaiskäräjien pitäisi päästä osallistumaan arvottamisen pohjana käytettävän kriteeristön määrittelyyn.	Inventoinnin pohjalla oleva arvottamiskriteeristä luotiin hankkeen alussa mahdollisimman universaalilla tavalla. Se on pyritty muokkaamaan sellaiseksi, jossa lähtökohtana on arkeologisten kohteiden merkitys kulttuurihistoriallisesti ja tutkimushistoriallisesti. Lisäksi on tarkasteltu kohteen säilyneisyyttä, tutkimuspotentiaalia, ympäristön merkitystä kohteen ymmärtämiselle sekä kohteen yleisyyttä tai harvinaisuutta. Kriteeristö arvioi kohteen arkeologisia ominaisuuksia ja se on sovellettavissa eri kulttuurisiin yhteyksiin.
Työväenmuseo Werstas	katsoo, että VARK-inventointi epäonnistuu suomalaisen työväenperinnön suojelussa.	Vähäosaisten kulttuuriperintö tulee esiin mm. kyläalueilla, joissa myös maattoman väestön asumukset ovat mukana. Työväestö tulee varsinaisesti esiin kulttuurihistoriallisena väestöryhmänä vasta teollistumisen myötä 1800-luvun puolivälin jälkeen, mutta siitä ei juurikaan ole jäänyt arkeologisessa aineistossa havaittavia merkkejä. Työväestö tulee esiin lähinnä työnjälkien kautta. Teollisuuslaitokset, raaka-ainehankintapaikat ja uittoon liittyvät rakenteet, ovat muodostuneet työväestön voimalla. Erityinen työväestöön liittyvä rakenne on kipinäaidat, joita tehtiin näkövuosien aikana hätäaputyönä.

Työväenmuseo Werstas	on sitä mieltä, että sisällissodan aikaisten kohteiden valinta vaikuttaa vinoutuneelta	Suoraan sisällissotaan liittyviä alueita VARK-valikoimassa on mukana kaksi eli Lahden Kisatulikukkula 1000028779, Espoon Tukikohta XXIX:3 (Pohjois-Leppävaara) 1000007796, Espoon Tukikohta XXIX:3 (Pohjois-Leppävaara) 1000007796, joka on osa Helsingin maalinnoitetta. Se on linnoitteen osa, jossa käytiin taisteluita Helsingin valtauksen yhteydessä vuonna 1918. Sisällissodan aikaiset vankileirit ovat rakennettua kulttuuriympäristöä, eivätkä siten kuulu VARK-inventointiin piiriin ja joukkohaudat eivät ikänsä puolesta ole vielä arkeologista kulttuuriperintöä.
Väylävirasto	esittää, että väylänpitoon kohdistuvat vaikutukset tulisi lisätä ympäristövaikutusten arviontiin	Kulkuväyliin liittyvä vaikutuksia ei ole arvioitu minkään kohdetyypin osalta. Suoria vaikutuksia kulkuväyliin ei pitäisi syntyä.
Karhusaaren taidekeskuksen tuki ry	katsoo, että Karhusaaren (Karhusaari 1000020087) ja Karhusalmen (Karhusalmi (Hanasund) 1177) nykyisten pistemäisten muinaismuistoiksi luokiteltujen linnoitusrakenteiden liittäminen VARK-inventointiin maantieteellisenä kokonaisuutena on tärkeää	Krimin sodan aikaiselle tykkipatterille ja vedenalaiselle väyläesteelle on muinaisjäännösrekisterissä aluerajaukset. VARK-alue rajaus noudattelee niitä, mutta on laajempi ja yhdistää kohteet toisiinsa.
Kotiseutuyhdistys Kolarin Vasittu Luuta ry.	esittää mesoliittista asuinpaikkaa Kolari 1000025856 Nuottajärvi 1 lisättäväksi VARK-listaukseen	Mesoliittisen ajan kohteita VARK-listalla on 61. Lapista niitä on 15 ja Kolarista kaksi. Nuottajärven asuinpaikka on ollut mukana arvioinnissa ja se on todettu yhdeksi varhaisimmista, mutta sen kunto on verraten heikko ja siitä saadut tiedot ovat epämääräisempiä verrattuna muihin vastaaviin kohteisiin.
Kotiseutuyhdistys Kolarin Vasittu Luuta ry.	esittää, että saamelaisten kotiseutualueen eteläpuolinen metsäsaamelaisperintö tulisi myös näkyä VARK-kohteissa	VARK-inventointia toteutettaessa ei kohdetta käyttäneen väestön etninen alkuperä ole ollut lähtökohtana. Sen selvittäminen arkeologisen aineiston perusteella on useimmiten mahdotonta. Perimätietoon perustuen mukana on kuitenkin jo aiemmin mainittu Talo-Jaivaara 854010094.

<p>Vienan reitti ry.</p>	<p>ehdottaa muinaisjäännöskohdetta Suomussalmi 1000007300 Vuokin reitti VARK-kohteeksi, koska reitillä (27 km) on runsaasti muinaisjäännöskohteita, jotka muodostavat arvokkaan arkeologisen ja maisemallisen kokonaisuuden. Reitti on osa ikiaikaista kauppa- ja valtatieitä Vienanmeren ja Pohjanlahden välillä.</p>	<p>Vienan reitti on poikkeuksellisen merkittävä kulttuuriperintökohde, josta osa on myös arkeologisesti merkittävää. Kuitenkin tiedot sen arkeologisesta potentiaalista sekä arkeologisoituneiden alueiden rajauksesta ovat vielä riittämättömät VARK-inventoinnin tarpeisiin. Ks. tarkemmin s.</p>
<p>Arto Älenius ja Ulla Tuominen</p>	<p>esittävät lisättäväksi kohteeksi muinaisjäännösrekisterin kohdetta Salo 1000001612 Vanhakartano (keskiaikainen; asuinpaikat, kuninkaankartanot; keskiaikainen).</p>	<p>Sadasta kahdeksastakymmenestä viidestä muinaisjäännösrekisteriin liitetystä kartanosta tai kartanonpaikasta on VARK-ehdokkaissa mukana yhdeksäntoista. Ne on valittu niin, että eri ajalla syntyneet ja eri tarkoitukseen perustetut kartanotyypit olisivat mahdollisimman kattavasti edustettuina. Näistä kaksi sijaitsee Salossa. Vahankartanossa on arkeologinen potentiaali tunnistettu, mutta tiedot siitä ovat vielä liian epämääräiset VARK-inventoinnin tarpeisiin.</p>
<p>Jaakko Saario</p>	<p>ehdottaa kahta uutta kohdetta: Siuntio 1000013988 Tupala Hyttiskogen (1500-luvun raudanvalmistuspaikka) ja Siuntio 1000035859 Nyby Kvarn (1500-luku, masuuni, vesimylly), jotka yhdessä muodostaisivat kokonaisuuden Lohjan Ojamon kaivoksen kanssa.</p>	<p>Siuntion Tupala Hyttiskogen on kohde, jonka liittäminen VARK-kokoelmaan olisi ollut perusteltavissa. VARK-ehdokkaiden kokoelmassa on mukana kaksikymmentä viisi kaivoskohdetta historialliselta ajalta, joista yksitoista on Uudeltamaalta. Historiallisen ajan VARK-kohteet painottuvat eteläiseen Suomeen ja erityisesti Uudellemaalle. Maastotarkastuksen perusteella Tupala Hyttiskogen kohteen rakenteet olivat heikosti erotettavissa maastossa, jonka vuoksi kohde hylättiin arviointia tehtäessä. Nyby Kvarn 1000035859 kohteen tiedot eivät ole riittävät VARK-inventoinnin tarpeisiin.</p>

Juha Javanainen	ihmettelee, miksi kohde Tampere 837010023 Vilusenharju ei ole muinaisjäännösrekisterissä rauhoitettuna kohteena.	Kohde löytyi vuonna 1961 soranoton yhteydessä ja seuraavina vuosina tehdyissä kaivaustutkimuksissa sen todettiin olevan jo suurimmaksi osaksi tuhoutunut. Vuonna 1971 alueella tehtiin vielä maamassojen seulontaa, mutta paikka oli jo silloin täysin tuhoutunut. Kohde on muinaisjäännösrekisterissä tuhoutuneena muinaisjäännöksenä.
Juha Javanainen	pitää palautteessaan Vilusenharjun kalmistoa merkittävänä, mutta melkein tuhoutuneena ja reunaosiltaan tutkimattomana. Lisäksi aikoinaan tehdyt tutkimukset ovat olleet riittämättömiä.	Vuosina 1961–62 ja -71 tehdyt tutkimukset on aikoinaan todettu riittäviksi.
Juha Javanainen	katsoo, että Vilusenharjun kalmistosta löydetyt esineet tulisi palauttaa Tampereelle.	Asia ei liity VARK-inventointiin.
Jussi Moisio	ehdottaa liitettäväksi VARK-kohteisiin muinaisjäännökset: Turku 853010019 Maarian Kärsämäki (kalmisto), Turku 1000021179 Ammatillinen kurssikeskus (asuinpaikka) ja Turku 1000021156 Kärsämäen kartanon puutarha (asuinpaikka).	Ehdotettu kokonaisuus sisältää kolme roomalaisaikaista merkittävää asuinpaikka ja kalmistoaluetta. Vaikka nykyisen Turun alueella on sijainnut Suomen mittakaavassa runsaasti asutusta rautakauden alussa on Turun VARK-kohteissa painotettu historiallista aikaa ja erityisesti keskiaikaa, koska se on ollut poikkeuksellisen merkittävää valtakunnallisesti katsoen. Koko Varsinais-Suomen alueelta mukana on 30 rautakaudelle ajoittuvaa hautapaikkaa. Alueellisen ja ajallisen tasapainon säilyttämisen vuoksi ei Kärsämäen kalmistokokonaisuutta ole otettu mukaan VARK-ehdokkaisiin.
Mikko Kettukangas	haluaa nostaa yhden kohteen vielä harkittavaksi: Raahe 1000030097 Kertunkangas, jota pitää asutuksen pitkän jatkumon edustajana valtakunnan mittakaavassakin poikkeuksellisenä.	Röykkiö- ja rakkakuoppa-alue Raahe Kertunkangas 1000030097 on ollut mukana VARK-arvioinnissa, mutta sitä ei valittu tyypinsä edustajaksi. VARK-ehdokkaissa on mukana yhteensä 17 vastaavantyyppistä kohdetta, Kertunkankaan tiedot ovat vielä riittämättömät sen merkityksen ja alueen laajuuden arviointiin. Kohteesta on ainoastaan inventointihavaintoja.

Tapio Heikkilä	ehdottaa muinaisjäänöskohdetta Suomussalmi 1000007300 Vuokin reitti VARK-kohteeksi siten, että samaan kokonaisuuteen olisi otettu mukaan kaikki reitin ympäristön arkeologiset kohteet	Vienan reitti on poikkeuksellisen merkittävä kulttuuriperintökohde, josta osa on myös arkeologisesti merkittävää. Kuitenkin tiedot sen arkeologisesta potentiaalista sekä arkeologisoituneiden alueiden rajauksesta ovat vielä riittämättömät VARK-inventoinnin tarpeisiin. Ks. tarkemmin s.
Tapio Heikkilä	kaipaa VARK-alueisiin lisää useammasta kohteesta koostuvia maisemallisia kokonaisuuksia	VARK-alueissa 3 % kohteita, joissa aluerajaukseen on otettu mukaan maisemallisista syistä muinaisjäänösrekisteriä laajempi alue. Laajempien alueiden vähäinen määrä johtuu ensisijaisesti siitä, että lähtökohtana inventoinnissa on ollut se, että alueella täytyy olla yhtenäinen arkeologinen potentiaali. Muinaismaisemien rajaaminen on vaikeaa ja useimmissa kohteissa on nykyisin näkyvissä alueen maisemaa häiritseviä elementtejä, jotka vaikeuttavat muinaisen kokonaisuuden ymmärtämistä. Yhtenäisen arkeologisesti perustellun maisemallisen kokonaisuuden määrittäminen nykymaisemassa on usein mahdotonta.
Ulf William Thuringin oikeudenomistajat ja Betna von der Pahlen	pitävät Westerkullan kartanon mailla sijaitsevien kohteiden suojelua tärkeänä. Lausunnon antajalla ei ole huomautettavaa alueiden rajauksista ja ilmoittaa olevansa valmis edesauttamaan näiden kohteiden säilymistä ja suojelua.	ks. vastine Vantaan kaupungille. s.
Vilho ja Liisa Hietaniemen jakamaton kuolinpesä	toteaa, että muinaisjäänöskohteessa Lempäälä 418010001 Päivääniemi (VARK-alue 101274 Päivääniemi) on meneillään kaavamuuotos, jonka vuoksi paikalla tehdään maastotutkimuksia keväällä 2023. Tutkimusten tulosten perusteella muinaisjäänöksen ja VARK-alueen rajausta tulee arvioida uudelleen.	Laaja rautakautinen röykkiökalmisto on tunnettu jo 1700-luvulta saakka. Se on rakenteiden, pitkän käyttö- ja tutkimushistorian sekä laajuuden ansiosta erityislaatuinen ja poikkeuksellisen arvokas sisämaan röykkiökalmisto. Arkeologisissa tutkimuksissa ei ole tullut ilmi mitään, joka edellyttäisi aluerajaukseen muutosta. Arkeologisesti sen supistaminen ei ole perusteltua.

Vilho ja Liisa Hietaniemen jakamaton kuolinpesä	edellyttää, että Päivääniemen kalmistoalueen mahdolliset arkeologiset lisätutkimukset tulee teettää valtion kustannuksella	
---	--	--